

GU Journalen

OBEROENDE TIDNING FÖR MEDARBETARE VID GÖTEBORGS UNIVERSITET #1 MARS 2021

Nyheter

Allt fler publicerar
internationellt

Fokus

Vaccination ett
moraliskt dilemma

Reportage

Så skapas
framgångsrika miljöer

MEDKÄNSLA GER HOPP

SWATI PARASHAR FORSKAR OM GLOBALA SYD

GÖTEBORGS
UNIVERSITET

Ett universitet för världen

VÄRTERMINEN är i full gång och merparten av verksamheten sker fortsatt på distans och med hemarbete för alla som kan. Regeringen har aviserat hemarbete för statligt anställda fram till 31 maj och fortfarande gäller anvisningar om skärpt tillämpning av restriktionerna vid universitetet. Med de senaste skärpta restriktionerna i Västra Götaland gäller det nu för oss alla att hålla ut i väntan på att vaccineringen är avklarad och kurvorna går åt rätt håll.

Årsredovisningen för 2020 är nu beslutad. Året har präglats av pandemins effekter på samhället och krav på omställning för våra verksamheter. Det har inneburit distansundervisning, hemarbete och en minskad internationell mobilitet, men också att fler sökt sig till högre utbildning. Värt att notera är att universitetet når över utbildningsuppdraget för första gången på nio år. En vändning som gjorts möjlig tack vare genomgripande insatser i hela verksamheten.

Vi har också satt punkt för en vision och beslutat om en ny, den vision som ska väg-

da oss i detta nya decennium - *Ett universitet för världen*. Visionen uttrycker Göteborgs universitets strävan att vara ett internationellt lärosäte som tar ansvar för samhällsutvecklingen och bidrar till en hållbar värld. Tonvikten är utbildning och forskning av högsta kvalitet, hållbar och kunskapsbaserad samhällsutveckling och att fortsätta vara en sammanhållen organisation som är en attraktiv arbetsplats och studiemiljö. Göteborgs universitets vision visar vad universitetet vill vara och de grundläggande kärnvärden som verksamheten vilar på. Den är grunden för universitetets målsättning och strategiska planering. På Medarbetarportalen finns nu all information om vision, mål och strategier. Gå in och ta del av hur vi tillsammans ska arbeta för att bli ett universitet för världen.

Rektor EVA WIBERG

GÖTEBORGS
UNIVERSITET

Chefredaktör & ansvarig utgivare: Allan Eriksson, tel: 031-786 10 21, e-post: allan.eriksson@gu.se

Redaktör & stf ansvarig utgivare: Eva Lundgren tel: 031-786 10 81, e-post: eva.lundgren@gu.se

Fotograf: Johan Wingborg, tel: 070-595 38 01, e-post: johan.wingborg@gu.se

Layout: Anders Eurén, tel: 031-786 43 81, e-post: anders.euren@gu.se

Adress: GU Journalen, Göteborgs universitet Box 100, 405 30 Göteborg **E-post:** gu-journalen@gu.se

Internet: gu-journalen.gu.se **Upplaga:** 7 200 ex **ISSN:** 1402-9626 **Material:** För obeställt material ansvaras ej. För ej signerat material ansvarar redaktionen. Citera gärna, men ange källan.

Adressändring: Gör skriftlig anmälan till redaktionen. **Tryckeri:** Göteborgstryckeriet.

Innehåll

NYHETER 04-20

04. Ökad publiceringstakt vid GU.
06. E-post-haveriet utreds.
07. Ny verksamhetsplan antagen.
08. Regeringen storsatsar på forskning.
09. Detta är *Horisont Europa*.
10. GU når sitt uppdrag.
11. Hela 85 miljoner plus för GU.
12. Nya riktlinjer för hemarbete.
14. Så fixade de omställningen.
15. Pandemin gav miljövinster.
16. Ny skatt på flygresor.
17. Ställ om nu!
18. Högskoeläckan firar 10 år.
20. Är du en hobbyepidemiolog?

PROFILEN 22-24

22. Swati Parashar om tre hinder för solidaritet.

FOKUS 25-33

25. Samarbete gav nytt vaccin.
28. Bra för hälsa och ekonomi.
29. De flesta vill ta sprutan.
30. Många tvekar om vaccinet.
32. Rättighet eller plikt?
33. Det började med kopporna ...

REPORTAGE 34-35

34. Gudomlig humor.

REPORTAGE 36-42

36. Storleken saknar betydelse.
37. Kreativitet handlar om kunskap.
38. Hellre storebror än chef.
40. Viktigt med högt i tak.
42. Frihet ger framgång.

DEBATT 43

FOLK 43-51

44. Så blir du en bättre människa!
46. Lyssna till konstens historia!
48. Sveriges enda utbildning för teaterlärare.
50. Nytt om folk.
51. Aforismernas mästare.

Lyssna på
konsthistoria!

Alexandra Herlitz och Alexandra Fried gör konstpodden.

Foto: JOHAN WINGBORG

Redaktionen

Hur bör vi leva våra liv?

ÄVEN DETTA nummer handlar om pandemins konsekvenser. Du som nu suttit hemma i ett år kanske undrar: Vad gäller för mig som jobbar hemifrån? Vad har jag rätt till? Nu finns det gemensamma regler, men olika institutioner tolkar dem olika generöst.

I dessa tider talas mycket om vaccinering. Vi publicerar artiklar som både förklarar vad de nya vaccinererna innebär men som också sätter dem i ett kulturellt och historiskt perspektiv. Är vaccinering en plikt eller rättighet? Är den som inte vill vaccinera sig osolidarisk och bör människor behandlas olika beroende på om de är vaccinerade eller inte? Det tycker i alla fall inte filosof Petra Andersson.

Vi människor tror att vi kan bestämma så mycket men livet är i grunden osäkert. Det påminner

statsvetaren Victor Lapuente oss om, som nyligen gett ut en bok på spanska om 10 dygder och om hur vi bör leva våra liv. Han menar att insikten att vi saknar kontroll kan ge en oväntad frihet, så det handlar om att bejaka livet. En iakttagelse som Lapuente har gjort är att många människor mår väldigt dåligt, trots alla individuella rättigheter och ett aldrig tidigare skådat överflödssamhälle.

Swati Parashar påpekar att vi i den rika världen är privilegierade som inte behöver kämpa för överlevnad som många människor i tredje världen. Hon oroas över den ökade intoleransen och menar att vi behöver bli mer ödmjuka och empatiska gentemot varandra.

Pandemin har ställt oss inför nya livsfrågor och fått oss inse hur lite vi vet.

Internationell publicering ökar kraftigt

Antalet publiceringar vid GU:s samtliga fakulteter har ökat kraftigt, visar statistisk från UB:s digitala tjänster.

Mest ökar hum-sam-området och allra mest Utbildningsvetenskapliga fakulteten.

DET ÄR LARS KULLMAN, bibliometrikern på UB, som tagit fram statistiken, som bygger på Web of Science.

Han påpekar att Sahlgremska akademien står för hela 58 procent av GU:s alla publiceringar och Naturvetenskapliga fakulteten för 19 procent.

- Självklart är det svårare för fakulteter som redan publicerar mycket, och som har en god täckning i Web of Science, att öka ytterligare än för dem som publicerar mindre och går från låga nivåer i täckningsgrad. Web of Science, som i huvudsak visar artiklar från internationella, sakkunniggranskade tidskrifter, har förhållandevis dålig täckning av tidskrifter inom hum-sam-området, och även om täckningsgraden blivit bättre under senare år, innebär detta att jämförelser över tid blir ganska osäkra för dessa ämnesområden. Men trenden, att forskare inom hum-sam-området publicerar allt fler artiklar och på engelska, är ändå tydlig och stämmer även överens med vad man kan se i GUP.

Enligt GUP, som passar bättre för jämförelser inom utbildningsvetenskap, har Utbildningsvetenskapliga fakulteten ökat antalet

publiceringar med nästan 50 procent på fem år, berättar dekan **Åke Ingerman.**

- Ökningen av artikelpubliceringar tog fart i början av 2000-talet och inte minst antalet sammanläggningsavhandlingar har gått upp betydligt på senare år. Från och med 2020 får utbildningsvetenskap dessutom ett extra årligt tillskott på 27,7 miljoner kronor, vilket är ett sätt att jämna ut historiska diskrepanser mellan fakulteterna. Det kommer säkert att öka publiceringstakten ytterligare.

KOST- OCH IDROTTSVETENSKAP är den av fakultetens institutioner som publicerar flest artiklar.

- Det kan bero på att både kost- och idrottsvetenskap är tvärvetenskapliga ämnen med såväl humanistiskt och samhällsvetenskapligt innehåll, berättar prefekt

Frode Slinde. Ämnena är också internationella, varför det naturliga är att förmedla forskningsresultat på engelska i internationella tidskrifter.

En forskares vetenskapliga publicering är avgörande för att

få externa forskningsmedel men utgör också en av faktorerna i fakultetens interna fördelningsmodell av medel till forskning, påpekar han.

- Publikationer är naturligtvis också en viktig del i en forskares meritering samt en av de faktorer som räknas in vid rekrytering och befordran.

Att allt mer av fakultetens forskningsresultat kommer ut i olika tidskrifter är förstås positivt. Men det är också viktigt med en ständig diskussion om vad det innebär att publicera, påpekar Åke Ingerman.

- **DET GÄLLER** exempelvis att varna för rovtidskrifter, som tar betalt för att publicera och håller låg kvalitet. Det vore också olyckligt om de många publiceringarna på engelska leder till en utarmning av svenska språket. Inom utbildningsvetenskap finns dessutom en uppsjö av tidskrifter som kan vara väldigt breda och som saknar en tydlig hierarki. Till detta kommer risk för fragmentering, alltså att forskarna gör artiklar av minsta delresultat. Det kan göra att området blir svårt att överblicka.

En institution, som legat på en hög nivå under lång tid men ändå lyckats öka ytterligare, är psykologiska institutionen vid Samhällsvetenskapliga fakulteten. 2014 fanns 84 publikationer med i Web of Science, fem år senare var siffran 107.

- En delförklaring kan vara att ämnet psykologi har en lång

Till detta kommer risk för fragmentering, alltså att forskarna gör artiklar av minsta delresultat.

ÅKE INGERMAN

Det andra problemet är att en hög publiceringstakt riskerar bidra till en alltför hög arbetsbelastning ...

KERSTIN FALKMAN

tradition av publicering i välrenommerade tidskrifter, förklarar prefekt **Kerstin Falkman**. I

princip alla våra doktorander skriver sammanläggningsavhandlingar. Vårt ämne ligger också nära medicin, både vad gäller innehåll och tradition, exempelvis antal medförfattare, uppdelning av studier i olika artiklar och så vidare. Vid institutionen har vi också sedan några år tillbaka en publiceringspolicy, där tidskriftskvalitet betonas, vilket borde leda till att många är indexerade i Web of Science, även om vår policy är baserad på norska listan.

Kerstin Falkman påpekar två problem med fokuseringen på publiceringar.

– **EFTERSOM** publikation i vetenskapliga tidskrifter är den riktiga hårdvalutan både för den enskilde forskaren och för institutionen leder kanske fokuseringen på publicering till mindre utrymme för samverkan, kommunikation och tillämpning av forskningen ute i samhället. Jag upplever dock inte detta som ett problem vid vår institution; våra forskare är i mycket hög grad aktiva i samhället.

– Det andra problemet är att en hög publiceringstakt riskerar bidra till en alltför stor arbetsbelastning för den enskilde forskaren. Det tror jag kan få allvarliga konsekvenser.

Eva Lundgren
Allan Eriksson

Publikationer indexerade enligt Web of Science

Institutioner i topp	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Totalt
Institutionen för medicin	577	607	661	628	686	764	3923
Institutionen för neurovetenskap och fysiologi	452	479	523	604	618	726	3402
Institutionen för kliniska vetenskaper	429	493	538	570	621	665	3316
Institutionen för biomedicin	294	295	329	312	298	337	1865
Institutionen för biologi och miljövetenskap	186	233	191	196	206	205	1217
Institutionen för kemi och molekylärbiologi	189	171	170	167	152	137	986
Institutionen för vårdvetenskap och hälsa	82	113	143	131	156	155	780
Institutionen för matematiska vetenskaper	108	121	139	121	129	129	747
Psykologiska institutionen	84	105	109	112	93	107	610
Institutionen för geovetenskaper	84	98	85	90	102	131	590
Institutionen för odontologi	77	114	81	103	115	94	584
Institutionen för fysik (GU)	9	88	90	102	94	88	551
Institutionen för medicin, avdelningen för samhällsmedicin och folkhälsa	48	63	94	103	114	116	538
Inst. för marina vetenskaper (bildades 2015)	X	27	86	113	106	118	450
Statsvetenskapliga institutionen	47	54	63	81	72	92	409
Institutionen för nationalekonomi med statistik	62	68	50	71	78	75	404
Företagsekonomiska institutionen	37	60	48	73	64	73	355
Institutionen för kost- och idrottsvetenskap	48	66	56	49	60	74	353
Centrum för personcentrerad vård vid Göteborgs universitet (GPCC)	36	52	69	55	59	57	328
Institutionen för neurovetenskap och fysiologi, sektionen för psykiatri och neurokemi	42	41	40	50	55	56	284

Fakulteter	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Summa
Sahlgrenska akademien	1721	1888	2042	2127	2290	2441	12509
Naturvetenskapliga fakulteten	642	733	744	772	785	800	4476
Samhällsvetenskapliga fakulteten	208	282	287	317	325	342	1761
Handelshögskolan	141	166	164	203	225	219	1118
Utbildningsvetenskapliga fakulteten	85	154	154	140	149	200	882
Humanistiska fakulteten	59	102	91	109	112	110	583
IT-fakulteten	7	35	26	37	31	43	179
Övriga enheter GU	4	21	32	19	24	29	139
Konstnärliga fakulteten	1	5	3	5	9	11	34

FAKTA

Web of science är en tvärvetenskaplig citeringsdatabas som indexerar innehållet från drygt 21 000 referegranskade vetenskapliga tidskrifter, men även böcker och konferenser i ökande grad. Databasen har god täckning när det gäller medicin och naturvetenskap, men sämre för humaniora och samhällsvetenskap, även om fler ämnen inom

dessa områden har blivit indexerade de senaste åren. Den sämre täckningen gör att databasen lämpar sig mindre bra för citeringsanalyser av humaniora och samhällsvetenskap. Även databasens fokus på engelskspråkiga publikationer gör att till exempel svenskspråkiga publikationer har dålig täckning.

Källa: Lars Kullman, Digitala medier, UB.

Foto: JOHAN WINGSBORG

Därför inträffade epostkraschen

– E-posthaveriet är en så pass allvarlig händelse att styrelsen agerat med stor kraft, säger Peter Larsson, universitetets ordförande, som betonar hur viktigt det är att hela händelsen blir ordentligt genomlyst. Internrevisionen håller på att utreda ansvaret

BRIST PÅ TRADITIONELL säkerhetskopiering och en bugg som inte åtgärdades i tid. Det är två av de främsta orsakerna till höstens stora e-postkrasch vilket ledde till att hälften av alla anställda inte hade någon e-post under många veckor. Det skriver internrevisionen i sin tekniska utredning, som presenterades för styrelsen den 21 januari. Då fattades beslut att rektor skulle gå vidare och i början av februari gav hon uppdraget till internrevisionen. I den första rapporten har internrevisionen anlitat extern expertis för att utreda vad som orsakade haveriet, varför det fick så allvarliga konsekvenser och hur man kan förhindra att något liknande händer i framtiden.

Förutom det rent tekniska riktas kritik mot hur e-posthaveriet har kommunicerats. Bland annat är det enligt rapporten ”bris-

tande intern kommunikation”, där ledande personer inte har ”uppfattat situationens allvar”. Utredarna menar att ”åtgärder hade kunnat vidtas för att minska risker i hanteringen ...”.

I rapporten presenteras händelseförloppet:

- 2014-2015 installerar GU en ny lösning för e-posten som bygger på Microsofts så kallade bästa praxis, där det finns två uppsättningar hårddiskar som speglar varandra. Det finns enligt Microsoft inget behov av ytterligare backup.
- 2017 tecknas avtal med Atea för driften av e-posten.
- 2019 förnyas avtalen men av någon anledning omfattas inte e-posthårddiskarna.
- I februari 2020 är den så kallade 40K-buggen känd, att den typ av Dells hårddiskar som GU använder slutar fungera efter 40 000 timmars drift. Dell tar fram en uppdatering av mjukvaran. Men eftersom ett serviceavtal saknas förblir IT-enheten och Atea ”ovetande om bristerna”.
- I augusti havererar den ena uppsättningen hårddiskar för e-posten på GU men den andra, på Medicinareberget, tar över driften. En felanmälan görs och Dell pekar på

Peter Larsson

Joachim Sturve

40-K-buggen som orsak. Tio dagar senare byts hårddiskarna i centrala stan ut samtidigt som den andra uppsättningen av diskar uppdateras och sägs ”vara utom fara”. Men av någon anledning lyckas inte uppdateringen. Överföringen av data från e-postserverna på Medicinareberget till centrala stan påbörjas men hinner inte slutföras.

- 18 september kraschar även den andra uppsättningen hårddiskar beroende på 40-K-buggen och mejlen slutar fungera för cirka hälften av GU:s 10 000 aktiva mejlkonton.

ATT FÖRSTA UTREDNINGEN

är klar är något som Joachim Sturve, professor i ekotoxikologi, tycker är bra.

– Det är viktigt att få reda på vad som faktiskt har hänt. Tydligt kände man till att det fanns brister men att dessa inte åtgärdades i tid. Det är en skandal och man borde ha haft bättre rutiner. Det som inträffade fick allvarliga konsekvenser för vår verksamhet och därför är det helt avgörande att man nu går till botten med vem som bär ansvaret, så att vi tar lärdom av det.

Allan Eriksson

Konkreta mål i ny verksamhetsplan

Nu har rektor antagit GU:s verksamhetsplan för 2021. Nytt är att den innehåller ett stort antal konkreta aktiviteter för att uppnå de mål som tagits fram i samband med arbetet på den nya visionen.

VERKSAMHETSPLANEN innehåller hela 75 aktiviteter inom de sex fokusområden som GU ska arbeta med de kommande fyra åren.

- Ja, det är ganska mycket, medger vicerektor Fredrika Lagergren Wahlin. Varje aktivitet har en ansvarig ledningsperson som ska se till att arbetet verkligen fortskrider på ett bra sätt, en idé vi fått från GU:s advisory board.

Även om det ser mycket ut är dock många projekt eller processer redan i gång, påpekar Magnus Petersson, ställföreträdande universitetsdirektör.

- Vårt klimatramverk rullar exempelvis på sedan ett år tillbaka och mycket annat hållbarhetsarbete har pågått sedan länge.

ATT DOKUMENTET kallas *Universitetsövergripande verksamhetsplan* istället för som tidigare *Universitetsledningens verksamhetsplan* är viktigt, konstaterar han.

- Tanken är att den övergripande verksamhetsplanen ska bli en angelägenhet för hela lärosätet. Ett exempel är utvecklandet av en ny modell för kompetensförsörjningsplanering där rektor står som ansvarig. Självklart ska inte rektor själv komma på en bra lösning utan det gäller att arbeta tillsammans. Det kan ske i olika arbetsgrupper som leds av exempelvis olika ledningspersoner.

En annan nyhet i verksamhetsplanen är att allt inte behöver bli klart i år.

- Tvärtom bör nuvarande år ses som en uppstart till det strategiarbete som gäller till och med 2024, förklarar Fredrika Lagergren Wahlin. Handlingsplanen ska vara levande och följas upp under året, bland annat på rektors ledningsråd och i ledningsgruppen.

Handlingsplanen är inte heller indelad i olika områden, som forskning och utbildning, utan skilda traditionella

verksamheter går in i varandra, förklarar Magnus Petersson.

- Det är en uttalad strategi att uppmuntra samarbeten över olika gränser. Exempelvis kommer arbetet med en ny kommunikationsstrategi inte att ske bara på Gemensamma förvaltningen utan involvera både fakulteter och institutioner.

Vissa aktiviteter kräver ett mer långsiktigt arbete, exempelvis att utreda hur

FOTO: JOHAN WINGBORG

- Varje aktivitet har en ansvarig ledningsperson, förklarar vicerektor Fredrika Lagergren Wahlin.

det kommande flexibla arbetslivet ska organiseras.

- Också där är mycket på gång. Utbildningsnämnden har exempelvis redan startat ett projekt kring framtida undervisning och examination.

Samtidigt som den nya verksamhetsplanen sjösätts, inleds snart också arbete med planen för 2022, berättar Magnus Petersson.

- På grund av pandemin är arbetsbelastningen extra hög för många medarbetare just nu. Men ledningen har till uppgift att trots allt planera och blicka framåt: Var vill vi att GU ska vara om 10 år? Det är en väldigt spännande fråga att arbeta med.

Eva Lundgren

FAKTA

Göteborgs universitets mål och strategier för perioden 2021–2024 är samlade inom följande fokusområden:

- Hållbar utveckling
- Omvärldsrelationer och samverkan
- Kompetensförsörjning
- Fysiska och digitala miljöer
- Hållbart arbets- och studieliv
- Styrning och organisation

Den universitetsövergripande verksamhetsplanen innehåller prioriterade aktiviteter för att förverkliga målen och strategierna, samt anger vilken tidsperiod som aktiviteten planeras pågå samt ansvarig ledningsfunktion.

Verksamhetsplanen ska följas upp årligen. Vid slutet av 2024 ska denna rapportering utgöra utgångspunkt för planeringen av kommande strategiperiod 2025–2027.

Nya profilområden föreslås i propp

En förstärkning av forskningsanslaget på hela 13,6 miljarder kronor under fyra år, det är en nyhet i regeringens nya forsknings- och innovationsproposition. Propositionen aviserar också en ny fördelningsmodell med start 2023.

– Förslaget innehåller dock en hel del oklarheter. För att få ett nationellt perspektiv diskuterar GU nu olika tolkningar tillsammans med övriga svenska lärosäten samt med forskningsråden, förklarar vicerektor Göran Landberg.

FÖR 2021 ÖKAS anslagen med 3,4 miljarder kronor, vilket är en niofaldig ökning jämfört med forskningspropositionen 2016. Totalt handlar det om ytterligare 13,6 miljarder kronor till forskning under perioden 2021-2024, varav två tredjedelar går till forskningsråden. Syftet är att värna den fria forskningen men också att ge förutsättningar för regeringens forsknings- och innovationsstrategier.

Sigríður Beck

berättar Sigríður Beck, enhetschef på Forsknings- och innovationskontoret. Det handlar om att möta risken för minskad privat finansiering på grund av den pågående pandemin. GU:s andel är 35 miljoner.

– För år 2021 finns en tillfällig förstärkning på 500 miljoner kronor,

Den nya fördelningsmodellen är dock den största nyheten i propositionen.

– Istället för dagens system, där en del av basanslaget omfördelas efter bibliometri och externa anslag, föreslås en modell som bygger på peer review och andel helårsstudenter, förklarar Sigríður Beck. Tanken är att samtliga lärosäten ska definiera sina egna profilområden och sedan söka anslag för dessa hos forskningsråden, som gör en sakkunnigbedömning. Detta är en variant av STRUT-utredningens förslag om ökad sakkunnigbedömning och mer dialog med regeringen som säkert kommer att diskuteras grundligt ute på lärosätena.

HUR MÅNGA profilområden varje lärosäte kommer att få är dock oklart.

Göran Landberg

brett universitet som GU bör kunna räkna med många flera, påpekar Göran Landberg. Det är ingen tvekan om att det är starka forskningsområden av hög

– De mindre lärosätena är nog garanterade minst ett område, men ett stort och brett universitet med stark forskning inom alla de områden som regeringen lyfter fram, förklarar Göran Landberg. Vi är också vana vid att arbeta med centrumbildningar, exempelvis UGOT Challenges, så dessa utmaningar passar oss väldigt väl.

– Detta är något som GU och flera andra lärosäten efterfrågat, så det är vi mycket nöjda med. Även förändringar i högskolelagen föreslås, exempelvis ska internationell verksamhet och livslångt lärande betonas mer. – Också främjandet av akademisk frihet föreslås föras in i högskolelagen, vilket rimmar väl med GU:s nya vision, förklarar vicerektor Fredrika Lagergren Wahlin. Samverkan med det övriga samhället för ömsesidigt utbyte betonas också, och det tycker vi förstås är väldigt viktigt.

– Det jag hade önskat är ett större internationellt fokus, inte minst när det gäller europeiska nätverk. Men propositionen innebär en betydande ökning av forskningsmedlen till universiteten vilket hjälper oss att tackla stora samhällsutmaningar. Det kommer också att bli en utvecklad styrning av vår verksamhet och mera lärosätesspecifika uppdrag vilket naturligtvis kan bli en utmaning. Mycket är dock fortfarande oklart, vilket leder till viss oro över vad förslagen kommer att innebära i praktiken. Därför diskuterar vi med andra lärosäten samt med forskningsråden, propositionen är ju en nationell fråga som vi måste hantera tillsammans.

DESSUTOM LYFTS fem övergripande samhällsutmaningar fram som särskilt viktiga. Sex nya tioåriga forskningsprogram föreslås, liksom fortsatt stöd till de program som startade 2016.

Propositionen innehåller även satsningar på infrastruktur där Vetenskapsrådet föreslås få ytterligare 1,3 miljarder kronor under tre år för infrastruktursatsningar.

– Detta är något som GU och flera andra lärosäten efterfrågat, så det är vi mycket nöjda med.

Även förändringar i högskolelagen föreslås, exempelvis ska internationell verksamhet och livslångt lärande betonas mer.

Också främjandet av akademisk frihet föreslås föras in i högskolelagen, vilket rimmar väl med GU:s nya vision, förklarar vicerektor Fredrika Lagergren Wahlin. Samverkan med det övriga samhället för ömsesidigt utbyte betonas också, och det tycker vi förstås är väldigt viktigt.

Vicerektor Göran Landberg är i huvudsak positiv till den nya propositionen.

– Det jag hade önskat är ett större internationellt fokus, inte minst när det gäller europeiska nätverk. Men propositionen innebär en betydande ökning av forskningsmedlen till universiteten vilket hjälper oss att tackla stora samhällsutmaningar. Det kommer också att bli en utvecklad styrning av vår verksamhet och mera lärosätesspecifika uppdrag vilket naturligtvis kan bli en utmaning. Mycket är dock fortfarande oklart, vilket leder till viss oro över vad förslagen kommer att innebära i praktiken. Därför diskuterar vi med andra lärosäten samt med forskningsråden, propositionen är ju en nationell fråga som vi måste hantera tillsammans.

Eva Lundgren

Läs på regeringens hemsida om *Forskning, frihet, framtid - kunskap och innovation för Sverige.*

EU:s ramprogram kräver engagemang

”Inte en revolution men väl en evolution”, så beskriver Europeiska forskningsrådet *Horisont Europa*, det nya EU-finansierade ramprogrammet för forskning och innovation.

- **PROGRAMMETS** prioriteringar rimmar ganska väl med innehållet i den nya forsknings- och innovationspropositionen. Nu finns dessutom ett förslag på en nationell strategi för att Sverige ska få mer av dessa medel, förklarar Sigríður Beck, enhetschef på FIK, Forsknings- och innovationskontoret.

Liksom det tidigare ramprogrammet *Horisont 2020*, bygger *Horisont Europa* på tre pelare, men har nu en delvis annan uppdelning: vetenskaplig spetskompetens, globala utmaningar och innovation, förklarar Sigríður Beck.

- Bland annat lyfter programmet fram sex globala utmaningar som i huvudsak liknar de fem samhällsutmaningar som finns i forskningspropositionen. Det handlar bland annat om hälsa, digitalisering, klimat och miljö. Dessutom betonar *Horisont Europa* vikten av öppenhet och ökad samverkan med övriga samhället, något som också berörs i forskningspropositionen.

EN NYHET i ramprogrammet är satsningen på fem särskilda ”missions”, tvärvetenskapliga uppdrag som ska skapa nytta för alla EU:s medborgare, berättar forskningsrådsgivare Maria Enge.

- Det handlar om klimatförändringen, cancer, rena hav och kuster, klimatsmarta städer samt ett hälsosamt jordbruk. Att påvisa nyttan av forskningen är förstås ett sätt att öka dess legitimitet bland EU:s medborgare, som också uppmanats komma in med förslag på vilka områden som bör prioriteras. Storbritannien har lämnat

EU men kommer att vara kvar i ramprogrammet, berättar Henrik Lindskog, gruppleadare för forskningsstödet på FIK.

- Däremot lämnar Storbritannien samarbetet inom Erasmus. Det är ett problem eftersom den övergripande ambitionen med *Horisont Europa* är att öka samverkan mellan utbildning och forskning. Det handlar bland annat om satsningen på nya universitetsallianser, där GU är med i det nätverk som kallas Eutopia.

SVERIGES ANDEL AV beviljade medel från *Horisont 2020* var 3,4 procent perioden 2015-2020, berättar Henrik Lindskog.

- Som nation presterar vi hyfsat men vi har potential att få in mycket mer medel när det gäller exempelvis stora samhällsutmaningar. Det är skälet till att regeringen förra året gav ett antal forskningsråd i uppdrag att ta fram en nationell strategi när det gäller *Horisont Europa*.

Också GU borde kunna få in mer medel från EU, menar forskningsrådsgivare Joel Jakobsson.

- Av de cirka 66 miljoner euro som GU hittills fått inom *Horisont 2020*-programmet har närmare 50 miljoner gått till excellent forskning, såsom individuella ERC- och Marie Curie-anslag. När det gäller just excellent forskning har vi fått fler anslag jämfört med FP7, det europeiska forsknings- och innovationsprogrammet för 2007-2013. Det är vi inte ensamma om, samma sak gäller för universiteten i Stockholm och Lund. Men totalt sett har GU fått färre anslag än vid förra ramprogrammet. Bland annat beror det på att FP7 var en bredare satsning där det var enklare att få medel också för grundforskning.

Den strategi som forskningsråden tagit fram pekar bland annat på att svenska lärosäten behöver

vara mer aktiva när det gäller att arbeta med ramprogrammet, som med att medverka i expertgrupper, nätverk och samarbeten, förklarar Sigríður Beck.

- Det finns stora möjligheter att påverka programmen men för att göra det måste lärosätena vara mer involverade. Det kräver förstås extra engagemang och tid från forskarna som redan har fullt upp. Men rektor erbjuder också en generös samfinansiering av indirekta kostnader för EU-projekt som gör det möjligt för fler att söka. Sammanfattningsvis kan man säga att GU går i rätt riktning men att vi också har en stor outnyttjad potential.

Eva Lundgren

Som nation presterar vi hyfsat.

HENRIK LINDSKOG

FAKTA

HORISONT EUROPA

Europeiska forskningsrådets nya ramprogram för forskning och innovation gäller för åren 2021-2027. Programmet bygger på tre pelare:

- **vetenskaplig spetskompetens**

- **globala utmaningar och europeisk industriell konkurrenskraft** (hälsa; kultur, kreativitet och inkluderande samhällen; civil säkerhet; digitala frågor, industri och rymden; klimat, energi och mobilitet samt livsmedel, bioekonomi, naturresurser, jordbruk och miljö)

- **det innovativa Europa.** Budgeten är på 95,5 miljarder euro.

Forte, Formas, Rymdstyrelsen, Energimyndigheten, Vetenskapsrådet och Vinnova har fått regeringens uppdrag att ta fram ett förslag på strategi för det svenska deltagandet i *Horisont Europa*. Målen är att:

- Sverige finns bland de främsta deltagarna vad gäller beviljade ansökningar.

- Sverige erhåller minst 3,7 procent av totalt beviljade medel.

- svenska aktörer är internationellt konkurrenskraftiga och attraktiva samarbetspartner.

GU når sitt uppdrag inom utbildning

Universitetet klarar sitt utbildningsuppdrag för första gången sedan 2011. Det gäller samtliga fakulteter, visar avräkningen.

– En förklaring är den ökade arbetslösheten. Men fakulteterna måste också ta åt sig äran som arbetat hårt för att vända den negativa trenden, förklarar ekonomichef Peter Tellberg.

DET VAR I FEBRUARI 2019 som rektor gav fakulteterna i uppdrag att inkomma med åtgärdsplaner för att uppnå sitt utbildningsuppdrag senast utgången av år 2020.

– Fakulteternas ansträngningar är en förklaring till det goda resultatet, betonar Peter

Tellberg. En annan är förstås det faktum att arbetslösheten gått upp, vilket fått många ungdomar att satsa på studier.

Under 2020 utförde GU utbildning för 82 miljoner kronor mer än uppdraget, vilket innebär 1 335 fler studenter än 2019. Det har också gett ett ekonomiskt resultat som är 87 miljoner kronor bättre än planerat.

– Ökningen har skett brett, inom alla utbildningsområden, vilket förstås är extra glädjande, förklarar Peter Tellberg.

I dessa siffror är inte det extra uppdrag inräknat, som regeringen förra året gav lärosätena, via Kammarkollegiet. Det handlar om en satsning mot den ökade arbetslöshet som pandemin orsakat, vilket

för GU:s del innebar 42 miljoner kronor extra.

– Av dessa medel har vi använt 37 miljoner kronor. Anslaget har gått till ett utökat antal sommarkurser, kurser inom livslångt lärande, utbildningar inom bristyrken samt extra satsningar på tekniskt basår. Allt som allt utbildade GU hela 1 915 fler studenter 2020 jämfört med 2019.

RESULTATET är extra anmärkningsvärt med tanke på att den genomsnittliga prestationsgraden samtidigt ökat, från 84 procent till 85 procent, påpekar Peter Tellberg.

– En stor expansion brukar annars innebära sämre prestationsgrad. Pandemin kan förstås ha bidragit till det goda resultatet. När studenterna

varken har arbete, kan göra resor eller ägna sig åt så mycket annat, kanske de väljer att fokusera på sina studier. Det är förstås mycket glädjande.

Eva Lundgren

FAKTA

2020 överpresterade GU inom utbildning med 82 miljoner kronor, vilket innebär 1 335 fler studenter jämfört med 2019. Dessutom utbildade universitetet ytterligare 580 studenter inom den extra satsning regeringen gjort med anledning av pandemin.

Det är första gången sedan 2011 som GU når sitt uppdrag inom utbildning.

Första studenterna i kulturskoleklivet klara

– En ögonöppnare. Det säger Orfeus Wärdig Tsoukalas, en av de första studenter som gått ut den utbildning till kulturskolepedagog som startade 2019.

Tanken med utbildningen är att erbjuda skolelever kultur av alla olika slag och att dessutom nå så breda grupper som möjligt.

KULTURSKOLEPEDAGOGIK-UTBILDNINGEN, eller kulturskoleklivet som utbildningen också kallas, ska öka tillgången på och bredda utbudet av utbildning av relevans för kulturskolan, förklarar programansvariga Helena Wattström.

– Kulturskolan är populär, både som arbetsplats och bland eleverna. Men fortfarande kommer de flesta elever främst från vita medelklasshem. Syftet med kulturskoleklivet är både att bredda kul-

Foto: JOHAN WINGBORG

Kulturskoleklivet handlar om att bredda kulturskolan, förklarar utbildningsansvariga Helena Wattström.

turskolan, så att den erbjuder musik, teater, bild, fotografi och form, och att få med elever med olika bakgrunder och förutsättningar.

För att gå utbildningen krävs antingen 90 högskolepoäng inom ett konstnärligt område eller motsvarande

kunskaper som erhållits på annat sätt. Utbildningen är på 90 högskolepoäng och har fem inriktningar: bild och form, dans, foto och film, musik samt teater, berättar Helena Wattström.

– Utbildningen består av tre kurspaket där studenterna bland annat får lära sig att skriva en projektplan, exempelvis om hur man kan intressera nya grupper att ägna sig åt kultur eller hur man kan samverka över olika gränser. Det går också bra att bara läsa delar av paketen eller studera på halvfart.

ORFEUS WÄRDIG TSOUKALAS är anställd på kulturskolan Östra Göteborg.

– Jag har tidigare gått musikerlinjen på HSM men kände att jag också behövde pedagogik för att arbeta som lärare. Utbildningen var som helhet väldigt bra, särskilt som vi fick lära oss att utgå från eleverna och deras kunskaper och öns-

kemål. Det var också spännande att studera tillsammans med andra konstnärer än musiker. Genom att förena musik med dans och teater kan man träna nya uttryck som bidrar till att göra alla samverkande konstformer mer fullkomliga och som dessutom gör oss alla till bättre lärare.

Eva Lundgren

FAKTA

Utbildningen i kulturskolepedagogik är på tre terminer och bygger på utredningen *En inkluderande kulturskola på egen grund* av Monica Lundgren, professor i musikpedagogik. Den startade 2019 och finns vid universiteten i Göteborg, Stockholm, Malmö och Umeå samt vid Stockholms Musikpedagogiska Institut. Utbildningen är ett samarbete mellan Konstnärliga, Humanistiska och Utbildningsvetenskapliga fakulteterna.

Foto: JOHAN WINGSBORG

85 miljoner plus under pandemin

Trots pandemin gick GU starkt ur 2020 med ett överskott på 85 miljoner. Det är något bättre än vad som förväntades i början av året. Detta till stor del tack vare fler studenter – men det finns en oro för att det kan ha gått ut över forskningen, befarar ekonomichef Peter Tellberg.

NÄR 2020 SKA summeras ekonomiskt är det på det hela taget en ljus bild som målas upp, trots de dystopiska molnen som tornade upp sig i mars och april.

– Då var allt nytt och krisartat, omställningen till digital undervisning och hemarbete gick väldigt fort. Nu har det blivit ett nytt slags normalläge. Det kom många fler studenter till universitetet förra året. Att det bidrog till en så positiv ekonomisk effekt hade vi nog inte kunnat föreställa oss.

– Men omställningen har också haft ett pris eftersom vissa delar av forskningen inte kunnat genomföras. Det är en stor utmaning, konstaterar Peter Tellberg.

Även om utbildningsuppdraget ökade har man inte hunnit rekrytera fler lärare. Förra året ökade antalet helårsanställda med 23.

– **DET TAR TID** att anställa. Fast det är ändå anmärkningsvärt att vår utbildningsvolym har vuxit så kraftigt utan fler anställda. Förmodligen har många fler lärare och doktorander fått fokusera mer på undervisning än på forskning.

Under 2020 stod forskningsbidragen i princip stilla jämfört med föregående år. Det enda som steg var bidragen från Knut och Alice Wallenbergs stiftelse.

Så gick det för GU:s fakulteter (miljoner kronor)

	Utfall 2020
Humanistiska fakulteten	11
Samhällsvetenskapliga fakulteten	19
Handelshögskolan	32
Utbildningsvetenskapliga fakulteten	21
Naturvetenskapliga fakulteten	29
Sahlgrenska akademien	15
Konstnärliga fakulteten	-1
IT-fakulteten	2
Gemensamma förvaltningen	-28

Sammantaget minskade intäkterna till forskning jämfört med föregående år med 15 miljoner.

– Det är helt klart ett trendbrott och beror sannolikt på pandemin. Ökningen brukar ligga på cirka 200 miljoner årligen.

ÄVEN OM DET ekonomiska läget är gott är det stora skillnader mellan fakulteter, institutioner och forskargrupper, påpekar Peter Tellberg. För Humanistiska fakulteten, som lidit av ett skenande underskott och höjda hyreskostnader med 30 miljoner kronor på grund av nybygget, har läget förbättrats.

– Förra året gjorde fakulteten en resultatförbättring på 28 miljoner jämfört med budget. Man har lyckats vända ekonomin och när hela sitt utbildningsuppdrag. Det är en mycket snabb återhämtning.

Största lyftet står Handelshögskolan för som förbättrade resultatet med hela 32 miljoner kronor – huvudsakligen beror det på 272 fler helårsstudenter och ökade studieprestationer.

Däremot har läget för Gemensamma förvaltningen försämrats ytterligare.

– Förra året var utfallet minus 28 miljoner kronor. En stor del av underskottet, cirka 20 miljoner, beror på pandemin. Till förklaringarna hör gästforskarbostäder som inte kunnat hyras ut, avbokade konferenser och möten samt dyrare IT-system samt e-postkrasch. Att Gemensamma förvaltningen dessutom har ett sparkrav på 30 miljoner kronor under två år gör det extra bekymmersamt.

DET POSITIVA RESULTATET på 85 miljoner kronor innebär att det balanserade kapitalet fylls på med lika mycket och den totala summan landar på nästan 1,3 miljarder. Cirka 75 procent av dessa medel ligger inom forskning för projekt som ännu inte kunnat genomföras.

Förra året gjorde hela högskolesektorn ett överskott på nästan en halv miljard kronor. Peter Tellberg påpekar att flertalet lärosäten befinner sig i en gynnsam situation under pandemin.

– **VÅR SEKTOR GYNNAS** av att det är lågkonjunktur och hög arbetslöshet. Vi blir statens verktyg för att minimera konsekvenserna av en hög ungdomsarbetslöshet. Samtidigt har omställningen till digital undervisning haft ett högt pris för många universitetslärare som fått jobba extra mycket. En annan fråga är hur utbildningens kvalitet har påverkats av distansundervisning.

Allan Eriksson

Foto: JOHAN WINGSBORG

Men omställningen har också haft ett pris eftersom vissa delar av forskningen inte kunnat genomföras.

PETER TELLBERG

Illustration: KRISTINA EDGREN

Nya riktlinjer för utrustning hemma

Stol, dator och skärm kan du få hemlevererat, men skrivbord kräver särskilda skäl. Någon ersättning för exempelvis internet eller el blir det definitivt inte. Detta enligt GU:s nya riktlinjer för hemlån av arbetsutrustning vid hemarbete.

DATOR, PROGRAMVARA, webbkamera, mobiltelefon och hörlurar, det är vad en datorarbetsplats bör omfatta, enligt GU:s riktlinjer för hemlån av utrustning som nu finns tillgängliga på Medarbetarportalen. Hemlån av tangentbord, mus, stol och skrivbordsbelysning är också möjligt, men skrivbord ska "endast tillhandahållas om det finns särskilda skäl, exempelvis synnerliga verksamhetsskäl eller medicinska skäl (kräver läkarutlåtande)".

- Det är viktigt att chef och medarbetare har en dialog om arbetsmiljön.

Foto: JOHAN WINNBERG

Det är viktigt att chef och medarbetare har en dialog om arbetsmiljön.

JENNIE KNUTSSON

Det som passar den ene kanske inte är bra för den andre. För vissa handlar det mer om den fysiska arbetsmiljön, för andra mer om den sociala och organisatoriska. Det är svårt att definiera några generella åtgärder, säger HR-chef Jennie Knutsson, som varit med att ta fram riktlinjerna som bygger på arbetsmiljölagen och lagen om anställningsskydd.

Att riktlinjerna kommer först nu, ett år efter pandemins utbrott, kan tyckas senfärdigt. Men det har enligt Jennie Knutsson inte funnits något uttalat behov förrän nu. Universitetet visade tidigt att man var positivt till hemlån, vilket verkar ha fungerat bra, menar hon.

- I SAMBAND MED REKTORS inriktningsbeslut inför våren, efterlystes dock en konkretisering kring hemlån av utrustning. Jag kan tänka mig att frågan fått förnyad aktualitet när man insett att tillfälligt hemarbete och distansundervisning skulle fortsätta ett tag till.

Enligt GU:s gällande ekonomi- och inköpsregler bekostas all transport och eventuella inköp av institutionen/arbetsplatsen. Prefekt eller motsvarande chef är ansvarig och fattar beslut om vad som kan lånas hem. Någon kompensation för eventuella merkostnader för den anställde kan dock inte ges, något som de fackliga organisationerna efterlyst.

- Elräkningen går upp, ett rum måste användas som kontor,

man får indirekt en ökad hyreskostnad, säger Peter Brandt, ordförande i OFR/S.

- Olika myndigheter har hanterat frågan olika. Lantmäteriet har gett medarbetarna ett schablonpåslag på 5 000 kronor och några lärosäten har gett den där skattefria extra tusenlappen som fanns under 2020, dock inte GU.

Enligt Jennie Knutsson har GU stämt av frågan med andra lärosäten.

- Så vitt jag vet har ingen inom sektorn, i alla fall inte före jul, fattat beslut om någon form av utrustningsbidrag eller liknande.

Lars Nicklason

FAKTA

Allmänna krav på arbetsplats:

En hemarbetsplats bör enligt Arbetsmiljöverket generellt möta följande krav:

- möjlighet att arbeta ostört, exempelvis vid skrivarbete eller digitala möten
- tillfredställande belysning och ventilation
- tillgång till stol och arbetsbord/avlastningsyta
- möjlighet till pauser och rörelse under arbetsdagen
- möjlighet till sociala kontakter samt möjlighet att få kontakt med sin chef när det behövs.

Ur GU:s nya riktlinjer

En datorarbetsplats bör omfatta:

- tillgång till bärbar dator med webbkamera för digitala möten
- tillgång till programvara som är nödvändig för arbetet, till exempel Office och program för digitala möten
- tillgång till mobiltelefon
- hörlurar för inkoppling till dator eller mobiltelefon.

Arbetsgivaren har också möjlighet att besluta om hemlån av:

- docka, bildskärm, tangentbord och mus
- kontorsstol
- skrivbord.

Foto: PRIVAT

”Vi sa inte nej till några önskemål”

Bernana Delic är administrativ chef på Globala studier.

Vissa har fått nya höj- och sänkbara skrivbord hemlevererade, men de flesta har nöjt sig med betydligt mindre. På flera håll har man haft en mer generös inställning till hemlån av utrustning än vad GU:s nya riktlinjer kräver.

INSTITUTIONEN FÖR globala studier genomförde en arbetsmiljöenkät om hur det är att arbeta hemma, berättar Bernana Delic, administrativ chef.

- Efter att ha gått igenom svaren kom prefekten, arbetsmiljöombudet och jag fram till att inte säga nej till några önskemål.

Det handlade mest om stolar och mindre prylar som webbkameror och hörlurar. Bland de 110 medarbetarna fanns ett 20-tal som önskade höj- och sänkbara skrivbord vilka köptes in och levererades hem.

- Inköpen var planerade planerade sedan länge. Nu kom ett perfekt tillfälle för den satsningen. När pandemin är över har vi en del bord att plocka hem.

ÄVEN PÅ Förvaltningshögskolan köptes stolar, höj- och sänkbara bord samt någon skrivare in. Det fanns ingen anledning att knussla med det, menar prefekt Björn Rombach.

- Vi fick nästan tjata på medarbetarna att berätta vad de behövde. Någon arbetade i soffan, en annan i garderoben och hade strykbrädan som skrivbord. Det håller naturligtvis inte, men i början av

pandemin trodde de flesta att hemarbetet inte skulle bli så långvarigt.

Björn Rombach tror ändå hemarbetet kommer att kantas av en del arbetsmiljöproblem framöver.

- Dels är den fysiska miljön trots allt sämre hemma än på kontoret, dels blir en del medarbetare isolerade.

Enligt Helena Bennich, personal-specialist på Utbildningsvetenskapliga fakulteten, har hemlån av utrustning fungerat bra, även om olika institutioner gjort olika.

- Personligen har jag hämtat saker själv med egen bil. Då ska man få ersättning för resan. Det ska också vara okej att få saker hemskjutsade och få ersättning för inköp av mindre utrustning som hörlurar och webbkameror.

CECILIA GROGLOPO, huvudskyddsombud vid institutionen för medicin, menar dock att det under hela 2020 saknats en central samordning när det gäller arbetsmiljön i hemmet.

- Den enskilda medarbetaren har själv fått ordna det hemma. Vissa har suttit på köksstolen med sin lilla laptop i snart ett år nu, medan andra plockat hem allt möjligt från arbetsplatsen. Det har inte kommit någon uppmaning från chefshåll om hur vi ska hantera det här. Folk har nog accepterat läget och väntar på att allt ska återgå till det normala.

Lars Nicklason

Notiser

Nya jämställdhetsmål för professorer

Mål. Regeringen har förnyat jämställdhetsmålen för nyrekryterade professorer, som med några års undantag funnits med sedan 1997. Idag är 29 procent av landets professorer kvinnor och 71 procent män. Regeringens mål är att hälften av de nyrekryterade professorerna ska vara 50 procent år 2030. Målet för Göteborgs universitet i år är 55 procent.

Männen dominerar strategisk forskning

Forskning. Av de åtta strategiska satsningarna, som rektor samfinansierar med totalt 53 miljoner kronor, är endast 18 procent kvinnliga projektledare. Fyra av de beviljade projekten har inte en enda kvinnlig huvudsökande, visar en granskning som ekonomienheten gjort.

– En teori är att kvinnor är underrepresenterade inom dessa områden, säger ekonomichef Peter Tellberg, som tillägger att det är första gången som enheten tagit fram dessa siffror.

Prefekt på HDK-Valand slutar

Ledning. Troels Degn Johansson lämnar sin anställning som prefekt på HDK-Valand. Klara Björk, proprefekt sedan 1 april 2020, har tillfälligt tagit över institutionens ledning. – Vi kommer snarast att starta processen med att utse en ny prefekt, uppdraget kommer att utlysas inom de närmaste månaderna, förklarar dekan Sanne Kofod Olsen.

Troels Degn Johansson började som prefekt för Akademin Valand i februari 2019 och blev 1 januari 2020 prefekt för HDK-Valand.

Viktigt med kompensation

GU:s lärare fixade omställningen till onlineundervisning på bara några dagar. En prestation som givetvis krävde ett omfattande merarbete. Kompensation har varit självklart på vissa institutioner men inte på alla.

– **NÄR REKTORS BESKED** kom att vi skulle gå över till distansundervisning satte vi oss direkt och diskuterade vad det skulle innebära i merarbete för lärarna. Vi kunde givetvis inte veta hur mycket, men vi bestämde att ge 20 timmar extra per kurs, säger Peter Johansson, proprefekt på institutionen för globala studier.

Kompensationen har utgått för varje kurs sedan dess och kommer göra så vårterminen ut.

– Behovet finns så vi får ta den kostnaden. I vissa fall kanske timmarna ändå inte täcker arbetsinsatsen, men symbolvärdet är väldigt viktigt. Institutionsledningen har visat att vi har förstått att lärarna har hamnat i en exceptionell och krävande situation. Vi vet att lärarna uppskattat att vi skjutit till timmarna och att vi fortsätter göra det.

FÖRVALTNINGSHÖGSKOLAN har infört ett kompensationspaket som omfattar tre områden, berättar prefekt Björn Rombach.

– På undervisningsområdet får man extra tid första gången man håller en kurs på distans, men inte den andra. Vi ser det som en investering i kursen. Vi har också gett extra tid till en del ledningsuppdrag som blivit mer omfattande. Dessutom har vi gett doktoranderna kompensation i form av mer tid på grund av förseningarna som pandemin orsakat, säger han.

– Hanteringen av de här sakerna får inte bli ett jättelikt administra-

Björn Rombach

Maja Pelling

Helena Bennich

Hanteringen av de här sakerna får inte bli ett jättelikt administrativt projekt ...

BJÖRN ROMBACH

tivt projekt där var och en ska sitta och kalkylera och ansöka om massa saker som sedan ska bedömas. Men det är också viktigt att ha en dialog med medarbetarna så att alla blir nöjda. Bland doktoranderna fanns exempelvis en stor oro och stress, men när väl systemet var på plats försvann den.

På Utbildningsvetenskapliga fakulteten har man generellt valt att fördela om lärarnas årsarbetstid.

– Timmar man arbetat på våren kan man få igen på hösten. Är det inte möjligt så är det övertidserättning som gäller. Men jag är lite osäker på hur man gjort i varje enskilt fall. Det kan se olika ut på institutionerna, säger Helena Bennich, personalspecialist.

MEN ALLA medarbetare på GU har inte fått kompensation för ökad arbetsbörda.

– Medan vissa institutioner har beviljat extra tid, har andra inte gett någon kompensation för extra arbete överhuvudtaget. GU:s olika delar har mycket olika ekonomiska förutsättningar, säger Maja Pelling, Saco-S.

– Lärosätet är en och samma arbetsgivare. Därför borde man centralt tilldela resurser lokalt så att alla medarbetare hanteras på samma sätt. Pandemin har varit en tuff period för GU:s medarbetare och de måste få tid till återhämtning. Annars riskerar vi att många arbetar sig sjuka. Detta gäller både chefer och medarbetare.

Audur Magnusdottir, SULF, håller med:

– Kompensering för extra arbete tigs ihjäl från centralt håll. Det vore smakfullt om man kunde nämna det. Istället låter man institutionerna göra på olika sätt. Här behövs styrning från högsta ledningen.

Lars Nicklason

Stora miljövinster på grund av pandemin

Som väntat blev det ett stort tapp i flygresor förra året, med en minskning av CO2-utsläpp på 73 procent. Men det mest slående resultatet i hållbarhetsredovisningen är att antalet digitala mötestimmar, både vad gäller undervisning och arbetsmöten, exploderade med nästan 9 000 procent.

NÄR 2020 SUMMERAS utifrån ett miljö- och klimatperspektiv är det ett år som framför allt präglats av pandemin.

- Många mål går åt rätt håll på grund av pandemin. Koldioxidutsläpp från resor har minskat kraftigt och mängden avfall med en tredjedel. Däremot har det inte varit möjligt att genomföra lika många studentaktiviteter inom området, säger hållbarhetscontroller Marianne Dalbro.

I handlingsplanen har GU satt upp 11 mål, varav 7 uppfylldes med god marginal. Andra stod stilla, bland annat på grund av det inte slutfördes några nybyggnationer under 2020.

NÄR PANDEMIN slog till i mars gick Göteborgs universitet över till distansundervisning och hemarbete. Alla planerade resor ställdes in, vilket bidrog till att de totala utsläppen av koldioxid från tjänsteresor minskade med 73 procent jämfört med 2019.

- Det speglar resultatet tydligt. Under första kvartalet 2020 pågick verksamheten ganska normalt. Därefter, i mars, tvärnitade resandet. Vi kunde se att det höll på att komma igång efter sommaren men sedan i oktober upphörde i stort sett resandet igen.

Det betyder en minskning av koldioxidutsläppen med 6 000 ton, vilket motsvarar 750 svenskar årliga utsläpp.

Redan under 2019 kunde man

Foto: GUNNAR JÖNSSON

se att fler började använda digitala verktyg som Zoom och Teams. Men det är inget mot vad som hände under 2020. I ett slag gick alla över till ett digitalt arbetssätt, mätt i antal mötestimmar (både undervisning och arbetsmöten) är ökningen nästan 9 000 procent.

- Det är en ofantlig förändring. Den digitala omställningen har gått så mycket snabbare än vad den hade gjort annars, säger Marianne Dalbro.

Forskning i frågor om hållbar utveckling fortsätter öka, med 12 procent jämfört med 2019. På fem år har antalet vetenskapliga artiklar inom hållbar utveckling stigit med hela 62 procent.

En annan lika positiv trend som Marianne Dalbro lyfter fram är att andelen hållbarhetsmärkta kurser och program fortsätter att öka. Under de senaste fem åren har den tredubblats.

- Det är många positiva resultat, trots att 2020 verkligen var ett speciellt år och en jättestor omställning för alla. Men arbetet framöver är att främja en hållbar utveckling inom både forskning och utbildning, i linje med Vision 2021-2030 och Agenda 2030.

Allan Eriksson

FAKTA

Förlängd plan

Handlingsplanen för hållbar utveckling 2021 är i stora delar en förlängning av förra årets handlingsplan som i sin tur bygger på den ursprungliga handlingsplanen (2017-2019). Både visionsarbetet och pandemin 2020-2021 har försenat arbetet.

Den stora förändringen är det skärpta kravet på resor, där beslutet är en 25-procentig minskning av koldioxidutsläppen från tjänsteresor under 2021, jämfört med 2019. Alla andra mål har förlängts, bland annat att minska energianvändningen med 10 procent under 2021, jämfört med 2015.

I de universitetsgemensamma målen och strategierna för 2021-2024 är målet att universitetet ska ha stärkt sin position som ett ledande universitet inom hållbar utveckling. Miljöledningssystemet ska anpassas till den nya styrmodellen och 2020 blir sista året för handlingsplanen för hållbar utveckling i dess nuvarande utformning. Handlingsplanen ska istället ersättas av konkreta verksamhetsplaner som fakulteter och institutioner ska jobba vidare med.

Dessutom har Göteborgs universitet, i samarbete med ett stort antal lärosäten, skrivit under Klimatramverket som innebär förpliktelser att leva upp till Parisavtalets intentioner om att den globala uppvärmningen inte ska överstiga 1,5 procent. En arbetsgrupp, som leds av prorektor Mattias Goksör, har tagit fram en rapport om prioriterade områden att arbeta med som täcker in förslag på åtgärder inom samtliga av Klimatramverkets olika delar – alltifrån tjänsteresor och energianvändning till nybyggnad och inköp av varor och tjänster.

Marianne Dalbro är hållbarhetscontroller på GMV.

Under första kvartalet 2020 pågick verksamheten ganska normalt. Därefter, i mars, tvärnitade resandet.

MARIANNE DALBRO

Förslag om rejäl skatt på flygresor

Foto: JOHAN WINGBORG

Inför en rejäl skatt på flygresor och låt större delen av pengarna gå tillbaka till institutionerna!

Det är, i korthet, innebörden av ett radikalt förslag om klimatväxling som ska minska våra flygresor.

ISTÄLLET FÖR DAGENS klimatkompensation, där en liten avgift tas ut per enkelresa, föreslås en skatt på 3 kronor per kilo koldioxid vid alla flygresor utomlands. Inrikesresor beläggs med en schablonavgift på hela 3 000 kronor. Detta enligt ett preliminärt förslag som tagits fram av arbetsgruppen inom Klimatramverket.

- Dagens avgift har inte minskat vårt flygande alls. Den har visserligen gett oss lite pengar som vi kunnat göra bra saker för men vi behöver vässa våra verktyg! Avgiften till interna flygresor ska vara avskräckande, det ska kosta mer än det smakar, säger Fredrik Högberg, sekreterare i arbetsgruppen och hållbarhetscontroller på GMV.

Tanken med klimatväxlingen är att skapa incitament för att få fler att välja klimatsmar-

Foto: JOHAN WINGBORG

Fredrik Högberg

Dagens avgift har inte minskat vårt flygande alls.

FREDRIK HÖGBERG

ta alternativ till resande med fossila bränslen.

- Genom att införa en avgift för resor med fossila bränslen tar vi klimatutmaningen på allvar. När det inte finns några andra alternativ än flyg kan pengarna användas för att subventionera klimatsmarta insatser som sammantaget

Koldioxidutsläpp från tjänsteresor (ton)

	2019	2020
Flyg < 500 km	497,2	126,9
Flyg > 500 km	7281,6	1886,3
Tåg	0,017	0,008
Bil (egen bil, bilpool, taxi)	167,6	93,78
Buss	1,7	0,243
Summa	7948,3	2107,2

minskar enhetens klimatavtryck.

För resor till andra sidan jordklotet skulle det, enligt nuvarande förslag, bli kännbara summor. För en tur och returresa till Shanghai hamnar kostnaden på nästan 8 000 kronor, alltså ungefär lika mycket som en biljett. Till Tokyo 9 000 kronor och till Brisbane 12 800 kronor.

Under ett vanligt år (2019) skulle det generera 20 miljoner kronor, vilket nästan motsvarar kostnaden för alla flyg-

resor. Modellen bygger på att 20 procent av medlen går till en central pott för satsningar som ska gagna hela universitetet. Resterande 80 procent går tillbaka till institutionernas budgetar för insatser som minskar utsläppen. Exakt hur det skulle gå till och vem som skulle sköta betalningssystemet är inte klart.

- För att mildra effekterna kan pengarna gå till att få medarbetare att välja tåget för resor inom Europa, kanske lägga till första klass, extra

Gyllene läge att ställa om

övernattningar på vägen och andra stimulerande insatser.

Men om inget mer görs befarar Fredrik Högberg att resandet kommer att återgå till normala nivåer, så fort det är möjligt.

– JAG TROR PÅ EN rekyleffekt, även med den extra avgift som tas ut idag. Det vi har lärt oss under pandemin är att organisationen inte går under. Visst skaver det lite här och där, men om vi på allvar vill minska vår klimatpåverkan är det kanske ett pris som vi får betala.

Förslaget har nyligen presenterats för ledningsgrupper på högsta nivå.

– Det här är ett radikalt förslag som sannolikt kommer att stöta på motstånd. Målet är att få igång en diskussion ute på institutioner och fakulteter och ambitionen är att få igång hela klimatväxlingen vid årsskiftet, säger Fredrik Högberg.

Allan Eriksson

FAKTA

Den 1 juli 2011 infördes en klimatkompensation för flygresor i tjänst. Avgiften har legat på 118 kronor per flygresa och läggs direkt på priset för flygbiljetten, enligt principen om att förorenaren betalar.

Sedan 2016 placeras alla medel i en intern klimatfond där både anställda och studenter kan söka pengar till projekt som minskar organisationens klimatbelastning.

Flera företag och kommuner har antagit utmaningen om ett fossilfritt Sverige 2030. Läs mer: <https://fossilfritt.sverige.se/>. Både regionerna Skåne och Västernorrland använder sig av intern klimatväxling sedan några år.

I år ska utsläppen av koldioxid från tjänstesor med flyg minska med minst en fjärdedel, jämfört med 2019. Det är den stora nyheten i den förlängda handlingsplanen för hållbar utveckling som gäller i år.

– Vi ska ta ett stort ansvar för att minska vår klimatpåverkan, säger Jan Pettersson, som är chef för GMV.

DET NYA BESLUTET, som fattats av rektor, är en skärpning jämfört med det tidigare målet om 6 procent. Det målet kunde med råge uppfyllas eftersom flygtrafiken i stort sett stod stilla under större delen av 2020.

– Vi valde att hålla fast vid 2019 som en startpunkt, eftersom 2020 var ett väldigt speciellt år. Vi har ju kraftigt minskat vårt resande på grund av pandemin, vilket bör ha lett till ett förändrat beteende och vana vid digitala verktyg, säger Jan Pettersson som också sitter i arbetsgruppen för Klimatramverket, som utarbetat förslaget.

GU:s krav på en 25-procentig minskning under 2021 grundar sig på Parisavtalets krav på att begränsa den globala temperaturökningen, helst till 1,5 grader men inte mer än 2 grader.

– För att det ska lyckas behöver vi minska våra emissioner av växthusgaser med 50 procent varje årtionde. Det är en radikal omställning. En annan innebörd av Parisavtalet är att de rika länderna, exempelvis Sverige, ska föregå med gott exempel. Att nå målet får anses vara en minimi-

Jan Pettersson

gräns för oss på riksnivå, också för ett stort statligt universitet, säger Jan Pettersson.

En annan anledning till att det blev just 25 procent är en sammanvägning av olika faktorer. Dels minskade anslag i budgetpropositionen som motiveras av minskat resande på grund av pandemin. För GU:s del handlar det om en minskning med 11 miljoner kronor, vilket motsvarar 28 procent av universitetets totala kostnader för flygresor under 2019.

– VI HAR ETT gemensamt ansvar för hur vi hanterar klimatpåverkan, säger Jan Pettersson, som betonar att vi i världen har ett gynnsamt läge för att ställa om till ett mer hållbart resande. Exakt hur det ska göras håller vi på att lära oss.

– Göteborgs universitet kan som svensk myndighet förväntas följa Sveriges åtaganden och kraftigt minska sina emissioner till 2030 och bli klimatneutralt senast 2045. Dessutom har GU anslutit sig till Klimatramverket, fortsätter Jan Pettersson.

Men det handlar inte om att stoppa eller förbjuda flygresor.

– Vi ska förstås fortsätta resa, av en mängd olika skäl, för att det är bra för vår verksamhet. Men vi behöver inte flyga lika mycket och sannolikt har vi lärt en del av den kris vi befinner oss i.

Han påpekar att beslutet har ett stort signalvärde, inte

minst gentemot studenterna.

– GU är ju väldigt bra på hållbar utveckling och klimatfrågan är en del av hållbarhetsfrågorna. Att vi tar kraftfulla steg för att gå framåt har stor betydelse, inte bara för klimatet, utan för alla internationella studenter som söker sig hit för att det är ett av GU:s profilområden.

Jan Pettersson vill uppmuntra fler att välja andra resesätt än flyg inom Europa, exempelvis tåg. Det viktigaste är att kraftigt minska utsläppen. Det kan inte bara ske på frivillig grund, poängter han.

– ATT BRYTA KEDJAN av fossila bränslen är utomordentligt viktigt på kort sikt. Biobränsle har lyfts fram som ett bra miljöalternativ men det har också stor klimat- och hälsopåverkan. På längre sikt, framåt 2030-2040, måste vi hitta nya metoder att flyga utan miljöpåverkan. Kanske el-flyg är framtiden!

Allan Eriksson

Topp-10-destinationer från Göteborg (antal resor)

1. Umeå	153
2. London Heathrow	109
3. Helsingfors	67
4. Zurich	61
5. Berlin	50
6. San Francisco	41
7. Munich	38
8. Stansted	38
9. Wien	37
10. Åbo	30

För tio år sedan startade Ulf Dalnäs Högskoleläckan, Sveriges största diskussionsforum för högskolefrågor.

LÄCKAN – ett ljus i mörkret

Foto: JOHAN WINGBORG

Med över 18 000 medlemmar är den tioårsjubilerande Facebookgruppen Högskoleläckan landets största diskussionsforum för högskolefrågor. Egentligen är det ganska skrämmande att debatten knappt förs någon annanstans, tycker gruppens grundare Ulf Dalnäs och efterlyser en mer synlig och vassare högskolepolitik.

FIKARUMMEN. Det var där Ulf Dalnäs tog del av högljudda och ohämmade diskussioner om högskolepolitik och annat som rör akademien. Det var där det skvallrades.

- Men det är ju inte alla som är med och fikar. Min tanke var att skapa ett virtuellt fikarum så att alla som ville kunde ta del av diskussioner som annars hålls

ganska hemliga i slutna rum. Skvaller är ett viktigt kitt mellan människor.

Den 21 december 2010 lade Ulf Dalnäs upp det första inlägget på Högskoleläckan. Medlemmarna i gruppen bestod mest av inbjudna högskolevänner. Till en början skvallrades och läcktes det på ett sätt som kunde göra universitetens kommunikatörer vansinniga.

- MAN KUNDE FÅ reda på vem som skulle bli rektor på KTH innan det var officiellt. Sådana saker. Kommunikatörerna var tvungna att gå med i läckan för att få lite koll.

Gruppen, som var öppen för alla, växte snabbare än vad han hade vågat hoppats på.

Snart vågade ingen läcka känsliga saker, och när man nådde runt 5 000 medlemmar kom trolsen och de personliga

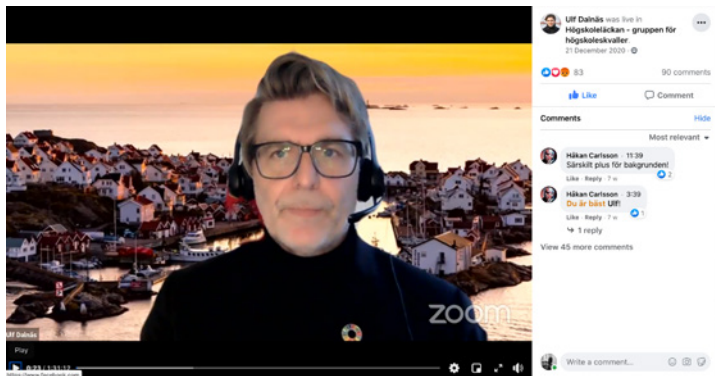
Efter att ha varit en dröm de första åren, då folk hörde av sig och talade om vilken nytta de hade av Högskoleläckan, blev den istället en börda.

ULF DALNÄS

påhopp in. 2016, när Göteborgs-Postens nyhet om anställningsskandalen på Humanistiska fakulteten delades i gruppen, spårade diskussionen ur. Fem medlemmar uteslöts.

- Det var riktigt illa. Efter att ha varit som en dröm de första åren, där folk hörde av sig och talade om vilken nytta de hade av Högskoleläckan, blev den istället en börda. Först och främst för dem som råkade illa ut men också för mig personligen. Jag hade funderingar på att lägga ner.

ISTÄLLET INFÖRDES regelverk och moderatörer. Sedan dess har diskussionsklimatet blivit bättre, ja till och med väldigt civiliserat, menar Ulf Dalnäs, som uppskattar att han lägger nån halvtimme om dagen på Högskoleläckan efter jobbet som vicedekan för samverkansfrågor vid Konstnärliga fakulteten. Men visst finns

Jubileet firades med ett direktsänt webinarium.

det anledning att fortfarande vara på tårna. Samma dag som GU Journalen intervjuar Ulf Dalnäs har återigen en nyhetsartikel från Göteborgs-Posten delats i gruppen - denna gång handlar det om e-posthaveriets orsaker och en utredning som "rekommenderar att skyndsamt utreda vem eller vilka som bär ansvaret för haveriet".

- Vi får ha koll på den tråden och se till att inget blir fel. Kollegor får inte hängas ut.

- Under e-posthaveriet hade vi förresten en extremt lång tråd om situationen. De flesta, liksom jag, hade ju ingen kontakt med omvärlden. Högskololäckan blev ett ställe att samla sin frustration på och informera. Det fanns mer information där ett tag än på GU:s hemsida.

SKANDALER OCH sensationer.

Det är inte vad Ulf Dalnäs i första hand vill se lyftas på Högskololäckan. Det gör medierna tillräckligt bra. Faktum är att deras rapportering om högskola och akademi i stort handlar om sådant. Något större intresse för forskningsfrågor och högskolepolitik finns inte i Sverige (även om det till viss del förs interna diskussioner i Universitetsläraren och Curie) och att ett privat initiativ som Högskololäckan måste till för att nå ett bredare lager kan ses som ett kvitto på det

- Vi tar det ansvaret, men det borde inte behövas egentligen, säger Ulf Dalnäs.

- När det är ett stort ministermöte om Bolognaprocessen så borde man höra om det i svensk media. Eller ta Magna Charta, de

europiska universitetens rättighetsförklaring, som reviderades i augusti. Jag har inte hört ett ljud om det i Sverige.

Så varför är vi så ointresserade?

- Det finns två delar i det tror jag. Vi är mer provinsiella än vad man är i andra länder. Det är nog en orsak till att det sällan är några stora internationella möten i Sverige. Sedan är vi ett ingenjörsländ och är inte så bevandrade akademiskt. Våra politiker är inte alltid så utbildade och vi lägger inte så stor vikt vid en formell examen. Jag tror ointresset är en del av den kulturen.

Råder ett bildningsförakt i Sverige jämfört med andra länder?

- Ja, det tror jag. Både bildnings- och kulturförakt.

- Högskolopolitiken borde vara mer prioriterad. Det finns undantag, men det är inte de vassaste politikerna som hamnar inom utbildnings- och kulturdepartementen.

I vår kommer Ulf Dalnäs att jaga dem. Förhoppningen är att riksdagspartiernas högskolepolitiska talespersoner ska delta i något av de webinarier som streamas på Högskololäckan i vår.

- Det är ett nytt grepp för oss. Just nu när folk arbetar hemma tror jag det funkar bra. Sedan får vi se hur det blir i höst. Temat i vår blir akademisk frihet kopplat till högskolepolitik. Vi ska göra ett försök att väcka sådana frågor till nästa val.

Lars Nicklason

Debatt om saknad tillit

Strax före jul fyllde Högskololäckan tio år. Det firades med ett direktsänt webinarium där en tung panel diskuterade hoten mot den akademiska friheten.

- **DET HÄR ÄR INGET** nytt. Den akademiska friheten har utmanats under århundraden, påpekade GU:s tidigare rektor Pam Fredman när hon i inledningen förde in ett globalt perspektiv i diskussionen.

Majoriteten av världens regeringar är idag icke-demokratiska, förklarade hon. Kan man ha akademisk frihet och institutionell autonomi i sådana länder?

- Under coronapandemin har ytterligare regleringar genomförts som hämmat den akademiska friheten och begränsat yttrandefriheten. Kommer den att kunna återtas?

Karin Åmossa, chefsutredare på SULF, berättade om kollegor i Ungern, Polen, Tjeckien och Turkiet som lever under mycket tuffa villkor. Men det är inte bara i de länderna som oron växer. I Storbritannien till exempel har sms-anställningar satts i system för lärare och uppemot 90 procent av undervisande och forskande personal i Tyskland är deltidsanställda.

- **PÅ MINISTERKONFERENSEN** om Bolognaprocessen var det tydligt att svaga demokratier betonade digitaliseringen och kompetensen att hantera verktyg medan starkare demokratier betonade frågan om akademisk frihet. Jag är rädd för att det, post-corona, kommer att läggas mer fokus på digitalisering för att kunna ducka för frågan om akademisk frihet, sade Karin Åmossa.

Men varför ska vi skattebetalare som inte är akademiker bry oss om den akademiska friheten? undrade någon i publiken.

- Oavsett om man jobbar som sjukvårdare eller lärare så är den akademiska friheten grunden för ens utbildning och för individens förmåga att delta i samhället. Vi måste bli bättre på att förklara det. När vi har ett samhälle som inte förstår vad vi avser, har vi misslyckats, sade Pam Fredman.

Karin Röding, UHR:s tidigare generaldirektör, menar att staten styr för mycket.

- Det finns en extrem misstro mot högskolorna inom regeringskansliet. Man räknar inte med att lärosätena kan hantera resurser eller prioriteras. Vi måste få en mycket tydligare röst, både mot våra uppdragsgivare och mot övriga samhället. Gör vi inte det, utan fortsätter skåda oss själva i naveln och bara berättar för varandra om vår egen förträfflighet kommer vi aldrig förändra bilden.

Lars Nicklason

Pam Fredman

Zoomfika i coronadimman

Hör du till dem som råkat ut för en självutnämnd hobbyepidemiolog? Eller har du kanske drabbats av Zoombombning eller sökt coronapass?

Dimitrios Kokkinakis är docent i språkteknologi. Tillsammans med några kollegor är han i full färd med att undersöka vilka nya ord och uttryck som den pågående pandemin gett upphov till och hur de används i olika kontexter.

PROJEKTET STARTADE ganska nyligen, och syftet är bland annat att undersöka hur äldre benämns och begreppslogiseras i olika texter, förklarar Dimitrios Kokkinakis, forskare vid Språkbanken men även knuten till Centrum för åldrande och hälsa (AgeCap).

- De texter vi samlar material från är nyhetsmedier, myndigheter samt en del vetenskaplig text, som i allmänhet håller en ganska neutral ton. Mina kollegor samlar in från bloggar, Twitter och andra sociala medier och där kan språket förstås bli lite vildare. Vi har inte hunnit analysera materialet än men hoppas göra en djupare sammanställning någon gång under våren.

ATT PANDEMIN gett upphov till en hel del fantasifulla uttryck står dock redan klart. Vad sägs om "coronabebisar", "pandeminis", "Zoomkaffe" eller "bakningstristess" (när man är så uttråkad av att sitta hemma att man börjar baka). Bakningstristess har möjligen ett samband med den ökande "coronafetman".

Men att undersöka uppkomsten av nya ord är inte bara roligt, betonar Dimitrios Kokkinakis.

Foto: JOHAN WINGEBORG

- "Coronabebisar", "pandeminis" och "bakningstristess" är några ord som pandemin gett upphov till, förklarar Dimitrios Kokkinakis.

- Ord säger en hel del om attityder och sätt att tänka. I början av pandemin fanns en del närmast fördomsfulla ord, som "Kinavirus" och "Wuhansmitta", men också en del uttryck för irritation över stockholmare och deras resvanor. Det är också intressant hur facktermer börjar spridas i vanliga nyhetstexter, som "mRNA", "flockimmunitet" och "klusterutbrott". Också bildandet av så kallade teleskopord, där två ord sätts samman till ett, är spännande, exempelvis "hemester" eller "karanträning".

Inte minst semantiska grupper av ord är intressanta, menar Dimitrios Kokkinakis.

- Det kan handla om ord som för tankarna till krig, som "coronastrid" och "coronaangrepp" eller ord som har med väder att göra, som "coronastorm".

Hälsningsord är en annan grupp, exempelvis "luftkram" och "armbågshälsning". På senare tid har uttrycken alltmer kommit att handla om mutationer och vaccin, vilket förstas speglar hur diskussionen om pandemin utvecklas.

Vilka ord som bara är tillfälliga och vilka som kommer att stanna kvar i språket är förstas för tidigt att säga.

- De flesta ord kommer säkert att försvinna men andra kan hänga kvar och kanske ändra betydelse. En pandemi är förstas något förfärligt. Men för oss språkvetare ger den en fantastisk möjlighet att undersöka utveckling och spridning av språkliga uttryck och att kunna jämföra mellan olika medier.

Eva Lundgren

Första versionen av coronamaterialet finns sökbar här: <https://spraakbanken.gu.se/korp/#?corpus=sv-covid-19>.

Några uttryck som visar pandemins utveckling 2020:

Wuhansmitta
Kinasmitta
infodemi
coronarykten
social distansering
hemkarantän
Zoombombning/
-lunch/-kaffe
det nya normala
asymtomatisk spridning
antikroppstester
R-tal
distansyoga
hemester, antikroppar
coronaskilsmässor
coronaalkisar
coronadimma
klusterutbrott/-smitta
coronarestriktioner
vaccinkandidat

den andra vägen
vaccinnationalism
(m)RNA-vaccin
patient zero

Mest frekventa vaccinationsord:

vaccinationsprogram
vaccinationskampanj
vaccinationsregister
vaccinationsintyg
vaccinationskö
vaccinationsssamordnare

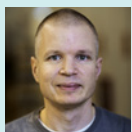
Mindre vanliga vaccinationsord:

vaccindiplomati
vaccinattrapp
vaccintsar
vaccinraseri
vaccinationsiver

65

Prisas. Så många medarbetare tilldelas i år utmärkelsen För nit och redlighet i rikets tjänst, NOR, efter att ha arbetat inom staten i minst 30 år eller som vid pension har minst 25 år av statlig anställning. Gåvan – glaskonst, medaljer eller armbandsur – skickades i år hem till medarbetarna.

Rättelse om Henrik Nilsson

Rättelse: I förra numret listades de forskare som enligt företaget Clarivate har citerats mest under en tioårsperiod (2009–2019). Listan bygger på data från Web of Science. Flest antal publikationer står Kaj Blennow och Henrik Zetterberg för. På sjunde plats hamnar biologen Henrik Nilsson som i faktarutan felaktigt fick efternamnet Larsson. GU Journalen beklagar djupt felet som också rättats i de digitala versioner som finns, både på svenska och engelska.

Rättelse om lagbrytare

Rättelse: I GU Journalen 5, 2020, på sidan 45, fanns en artikel med rubriken: Du måste svara! I denna artikel får man intryck av att det skulle finnas en lagstadgad skyldighet att vara tillgänglig som riktar sig mot enskilda medarbetare. Beskrivningar om anställda som "lagbrytare" var olyckliga. Någon lagreglering med sådant innehåll finns inte. Den lagparagraf, 7§ förvaltningslagen, som refereras i artikeln riktar sig till myndigheter. Det är således myndigheter som har skyldigheter, inte enskilda medarbetare. Att enskilda medarbetare kan ha fått i uppdrag att tillse att en myndighet uppfyller kravet på tillgänglighet är en fråga om organisationsledning. Det är också en annan fråga om hur medarbetare bör agera professionellt, det vill säga att svara så korrekt och snabbt som möjligt. GU Journalen beklagar användningen av formuleringar och ord i artikeln som var missvisande.

Foto: JOHAN WINGBERG

ODONTOLOGI I VÄRLDSTOPPEN

Rankning: I den kommande ämnesrankningen från QS, som släpps den 4 mars, hamnar ämnet "dentistry" vid GU bäst i världen. Under flera år har ämnet legat på topp-10-listan men hamnar nu på första plats. Det har aldrig hänt förut och är GU:s enskilt bästa placering någonsin. Som jämförelse kan nämnas att KI hamnade på förstaplats år 2019.

QS-listan sammanställer fem breda ämnesrankningar och 48 smala bedömningar om ämnen.

Ett skäl till de många indelningarna är att det är ett effektivt sätt att få uppmärksamhet, menar utredare Magnus MacHale-Gunnarsson, som i övrigt är kritisk till listans metodologi och validitet.

Ledamöter i etiskt utskott utsedda

Etik: I somras fattade rektor beslut om ett utskott för etiska frågor, placerat under forskningsnämnden. Utskottets uppgift är att stödja forskare och ledning i frågor som rör forskningsetik, exempelvis lagtexter, regelverk, riktlinjer, miljö och hälsa. Också en handläggare ska anställas för frågor kring etikprövning, god sed, krav från forskningsfinansiärer samt forskningssamarbeten.

Ordförande för utskottet är Fredrika Lagergren Wahlin, vicerektor för samverkan.

Utskottet har också följande ledamöter: Elisabeth Hjort, HDK-Valand; Maja Cederberg, institutionen för sociologi och arbetsvetenskap; Richard Torkar, institutionen för data- och informationsteknik; Christian Munthe, institutionen för filosofi, lingvistik och vetenskaps-teori; Katarina Nordblom, institutionen för nationalekonomi med statistik; samt Björn Rydevik, institutionen för kliniska vetenskaper.

Pam
Fredmans
Pris

Nominering. Känner du till en lärare eller forskare som gjort värdefulla insatser inom social hållbarhet och det livslånga lärandet? Nominera då denna person till Pam Fredmans pris. Alla studenter och medarbetare vid GU kan nominera. Skicka ditt förslag till rektor senast den 31 mars 2021. En priskommitté behandlar alla nomineringar och pristagare utses av universitetsstyrelsen.

Hör de tystas röster

– Istället för att skapa en värld där bara de som tycker likadant trivs tillsammans borde vi lära av naturen: utan mångfald kan livet inte bestå.

Det säger Swati Parashar, docent vid institutionen för globala studier. Hon forskar om genus, krig och säkerhet i södra Asien och Östafrika.

Text: Eva Lundgren Foto: Johan Wingborg

2014 våldtogs och mördades två indiska tonårsflickor på ett fält dit de gått för att uträtta sina behov. Fallet fick stor internationell uppmärksamhet, påminner Swati Parashar.

– Upprördheten borde ha handlat om våld och indiska kvinnors utsatthet. Men medierna valde att fokusera på avsaknaden av toaletter, precis som om våldtäkt handlar om bristfällig hygien. Det är så det globala syd ofta beskrivs i väst, som att allt hemskt enkelt kan förklaras med någon brist i utvecklingen.

Swati Parashar menar att detta är ett exempel på de tre huvudsakliga hinder som finns för global solidaritet mellan kvinnor.

– Dels pratar vi om det globala syd på ett förfärligt fördomsfullt sätt. Dels finns en uppfattning om ”icke förhandlingsbara skillnader”, alltså att vissa olikheter mellan väst och det globala syd är så fundamentala att de helt enkelt är meningslösa att diskutera. Men dessutom finns en föreställning om att kvinnor i Indien, Latinamerika och Afrika saknar förmåga att uttrycka vad de vill, vilket är en ganska absurd sak att tro. Det vi istället måste göra är att lära oss förstå de sätt de formulerar sig på; allt handlar inte om ord, man kan visa vad man tycker även genom tystnad.

Swati Parashar kommer ursprungligen från en liten stad i delstaten Bihar i nordöstra Indien. Det var hennes upplevelser under barndomen som gjorde henne till feminist.

– I staden där jag växte upp var det ständigt ont om elektricitet och vatten, den allmänna utbildningsnivån var låg och flickor giftes bort redan vid 10-13 års ålder. Det gällde även min egen mamma, som aldrig fick någon formell utbildning och blev bortgift i tidiga tonåren. När mina tre syskon och jag klagade över alla läxor brukade hon påminna om att vi aldrig fick bli som hon, utan måste studera för att få ett bättre liv.

Patriarkal auktoritet över kvinnor och barn är vanligt i Indien.

– Lagarna kan vara ålderdomliga och våld mot kvinnor leder sällan till ordentliga polisutredningar eller rättsliga processer. Under uppväxten reagerade jag mot allt det där och var nästan alltid arg.

Även om också Swati Parashars familj var patriarkal fick både hon och hennes sysstrar, som de första kvinnorna i släkten, studera vidare.

– Jag började på Delhi University och

Profilen

tog sedan ta min master i politik och internationella relationer vid Jawaharlal Nehru University. För mig var det en väldigt upplevelse att komma till denna enorma och stökiga stad. Men det gällde att ständigt vara på sin vakt. Mina väninnor och jag hade exempelvis alltid säkerhetsnålar med oss på bussen för att ha något att sticka alla ständigt tafsande män med.

Disputerade gjorde Swati Parashar vid Lancaster University i Storbritannien. Sedan dess har hon undervisat och forskat om krig och terrorism i södra Asien vid lärosäten i Indien, Singapore, Irland och Australien. På senare år har hon också börjat intressera sig för Östafrika, inte minst för försoningsarbetet efter folkmordet i Rwanda.

Det Indien Swati Parashar växte upp i under 1990-talet var turbulent. Ekonomin liberaliserades, landet moderniserades men drabbades också av terrorattacker och våld; 1991 mördades exempelvis premiärminister Rajiv Gandhi.

- Den unga generationen är mer oförlåtlig än den äldre, som ändå varit med om förfärligt mycket våld, exempelvis när Indien och Pakistan delades 1947. Att ungdomar är mer rastlösa nu än förr är inte specifikt för Indien, så är det i många länder. Det hänger bland annat samman med en vilsen och krisande manlighet som tar sig uttryck i ökat våld.

Men Indien är inte bara ett konfliktfyllt land. Det är också en nation full av poesi, konst, litteratur och musik.

- De utsökta diktformerna ghazal och padyam kan i få ord uttrycka hur mycket mening som helst. Och musik från min del av världen är närmast oändligt rik. Men jag får erkänna att jag också gillar gammaldags Bollywoodmusik och ägnar en del tid åt att kommentera artister i olika medier.

Indien är också födelse land för en mängd religioner som buddhism, jainism och sikhism.

- Hinduism är den äldsta religionen med många gudar och gudinnor, som inte bara kan representeras i binära könsformer. Hinduismen möjliggör många olika filosofiska vägar.

Cricket, den mest koloniala av alla sporter, är också något som är populärt i Indien, förklarar Swati Parashar.

- Många blir förvånade men jag älskar verkligen cricket, särskilt det gamla formatet med femdagarsmatcher. Men cricket är faktiskt mer än en sport. Det finns fullt med berättelser om berömda

● Swati Parashar

Jobbar som: Docent vid institutionen för globala studier.

Familj: Sambo samt familj i Indien.

Bor: I Göteborg.

Publikationer. Hon är författare till *Women and Militant Wars: The Politics of Injury* (Routledge, 2014). Hon är medredaktör till *The Routledge Handbook of Feminist Peace Research*. London och New York (tillsammans med Tarja Väyrynen, Élise Féro och Catia C. Confortini, 2021), *Rethinking Silence, Voice and Agency in Contested Gendered Terrains* (tillsammans med Jane Parpart, Routledge, 2019), *Revisiting Gendered States: Feminist Imaginings of the State in International Relations* (tillsammans med Ann Tickner och Jacqui True, OUP, 2018). Hon forskar och undervisar i skärningspunkten mellan feminism och postkoloniala tankar och tillvägagångssätt. Hon medverkar regelbundet i *The Indian Express* och andra medier. Hon har också startat bloggen blogalstudies.com.

Intressen: Klassisk indisk musik, cricket (den mest koloniala av alla sporter).

Senaste bok: *Aghora: At the Left Hand of God* av Robert E. Svoboda.

Favoritmaträtt: Masala Dosa och sydindisk thali.

cricketspelare och om hur de förvandlar livet för hela samhällen i de länder utanför västvärlden som de kommer från, och i allt detta finns något storslaget. Även om alltför kvinnor ägnar sig åt cricket är det en mycket manlig sport och själv har jag jagats bort från cricketdiskussioner när jag velat uttrycka en åsikt. Men också det är intressant för en samhällsvetenskaplig forskare som jag.

Till Sverige kom Swati Parashar för fyra år sedan, från ett somrigt Sydney till ett Göteborg med 11 minusgrader.

- Här har jag, tillsammans med kollegor, börjat forska om svält som ett sätt att använda våld i konflikter. När det gäller krig och terrorism finns internationella överenskommelser om hantering av de skyldiga. Svält däremot ses ofta som olyckliga omständigheter, trots att svältkatastrofer nästan alltid beror på medveten politik.

Vi som bor i den rika världen borde stanna upp ibland och påminna oss om hur privilegierade vi är, menar Swati Parashar.

- Att göra så är kanske mer självklart om man har min bakgrund där alla framsteg alltid krävt hårt arbete. Jag är oerhört tacksam över att ha fått studera och över att jag får fortsätta lära mig nya saker varje dag. Jag har också alltid haft fantastiska mentorer och underbara kollegor. Akademisk framgång är inte en individuell prestation utan beror på alla de människor som på olika sätt stöttar och som man samarbetar med genom åren.

Swati Parashar menar att vi också ibland borde fundera över naturen och dess väldiga rikedom och mångfald.

- Naturen lär oss att olikheter inte är något farlig utan tvärtom viktigt för att leva vidare. Att skapa en värld där alla tycker likadant och uppfattar världen på samma sätt verkar bara dumt. De tolerantas intolerans oroar mig, att man är så säker på vad som är sant, när vi egentligen inte vet särskilt mycket alls om livet. Vi måste istället försöka vara så vänliga och medkännande som möjligt, även mot dem som vi kanske inte tycker har rätt till vår omsorg. Vi måste inse att problemet inte ligger hos dem, utan hos oss själva och vårt ibland fördomsfulla sätt att tänka om andra människor.

Mångårig forskning bakom nytt vaccin

Aldrig tidigare har något vaccin tagits fram så snabbt och effektivt som de mot covid-19 som nu finns på marknaden. Att det gått så fort beror dels på att den genetiska koden för viruset SARS-CoV-2 tidigt offentliggjordes så att forskare över hela världen kunde studera den.

– Men den forskning som vaccinen bygger på har faktiskt funnits länge, och utvecklades först för att ta fram preparat mot hiv, förklarar Ali Harandi.

Text: Eva Lundgren Foto: Johan Wingborg Illustration: Maria Källström

De vacciner som Pfizer-BioNTech och Moderna framställt är så kallade mRNA-vacciner, förklarar Ali Harandi, docent i klinisk immunologi och föreståndare för vaccinlaboratoriet på institutionen för biomedicin.

– De består i huvudsak av mRNA, själva ritningen till SARS-CoV-2-virusets taggprotein. För att mRNA:t ska komma in i injektionsställets muskelcell är det in kapslat i en liten lipidpartikel. mRNA:t instruerar sedan cellerna att producera coronavirusets spikprotein. Kroppens immunförsvaret uppfattar det som ett främmande intrång och börjar skydda sig genom antikroppar och kanske cellförmedlad immunitet.

Det vaccin som AstraZeneca producerat är istället ett vektorbaserat vaccin.

– Det innebär att vaccinet använder ett försvagat förkylningsvirus som manipulerats till att producera coronavirusets protein. När förkylningsviruset, förklätt till coronavirus, dyker upp i kroppen lär sig immunförsvaret känna igen det som en angripare och försvarar sig mot det. Till skillnad från mRNA-vaccin →

Ali Harandi påpekar att om vi vill hindra framtida epidemier måste vi hantera djur och natur mer ansvarsfullt.

→ har vektorvaccin för mänskligt bruk redan funnits en tid; ett mycket framgångsrikt sådant är det ebola-vaccin som togs fram för två år sedan.

Ytterligare ett vektorvaccin, tillverkat av Johnson & Johnson, har bedömts säkert och effektivt och har nu fått nödtillstånd av FDA, USA:s livsmedels- och läkemedelsmyndighet.

De vacciner som nu erbjuds bygger på forskning som pågått i många år. Det handlar inte minst om de åtskilliga miljoner dollar som sedan 1984 satsats på att försöka hitta ett vaccin mot hiv, berättar Ali Harandi.

- Trots de väldiga ansträngningarna har inget hiv-vaccin ännu tagits fram. Men forskningen har ändå varit framgångsrik, bland annat för att vi lärt oss en massa om hur immunsystemet fungerar och om hur man framkallar immunitet mot virusinfektion. I kam-

pen mot hiv har också flera nya tekniska metoder tagits fram, bland annat för att framställa både nukleinsyre-vaccin och vektorbaserade vacciner.

De tre första covid-19-vaccinerna ges i två doser, den första för att få immunsystemet att vakna, den andra för att boosta systemet, förklarar Ali Harandi.

- Förmodligen är man partiellt skyddad redan efter första dosen. Men först en till två veckor efter andra dosen har kroppen byggt upp ett verkligt skydd mot sjukdomen. Hur länge det skyddet varar, vet vi faktiskt inte.

Det fjärde vaccinet, tillverkat av Johnson & Johnson, ges dock bara i en dos. Kliniska data visar dock att dessa vacciner är mindre effektiva än mRNA-vacciner. Inget av de nya vacciner verkar ge allvarliga biverkningar.

- **De biverkningar man sett** är de som brukar upp-

■ Fakta

Hur fungerar covid-19-vaccinen?

mRNA-vaccin är ett alldeles nytt sätt att göra vaccin som innebär aktivering av kroppens egna celler i det område där sprutan ges. Det går till så att en sekvens av virusets arvsmassa, RNA, injiceras i kroppens celler. RNA:t fungerar som en mall för spikprotein, det protein på virusets yta som fungerar som en sorts nyckel som gör att viruset kan ta sig in i mänskliga celler. Det är till denna nyckel som antikropparna binder och inaktiverar viruset.

Vaccinerna från Pfizer-BioNTech och Moderna är mRNA-vacciner.

Astra-Zenecas vaccin är istället ett vektorbaserat vaccin. Det innehåller modifierade adenovirus som är konstruerade för att uttrycka spikprotein på ytan redan före injektionen. Detta skiljer sig från mRNA-vacciner där spikprotein uttrycks efter injektion i kroppen.

Astra-Zenecas vaccin är betydligt billigare än de övriga två vaccinen och dessutom mer lätthanterligt. Däremot är det osäkert hur väl det fungerar för äldre. Också ett vektorvaccin av Johnson & Johnson har getts nödtillstånd av FDA, The United States Food and Drug Administration.

komma vid influensavaccination, som smärta vid injektionsstället, feber och trötthet. Covid-vacciner verkar dock vara mer reaktogena än andra humana vacciner, alltså ge tydligare biverkningar. Personer med allvarliga allergier bör dock rådgöra med sin läkare och exempelvis stanna kvar en halvtimme efter vaccinationen så att man är säker på att inga allvarliga reaktioner uppstår.

Möjligen kan det också vara bra att kombinera olika vaccin. Vid Oxford University har nyligen en studie påbörjats där drygt 800 personer först får en dos av AstraZenecas vaccin, och sedan en dos med Pfizers vaccin.

– **Det är en väldigt** intressant studie, menar Ali Harandi. Om vaccinen går att kombinera kommer distributionen världen över att bli mer flexibel med mindre risk för förseningar. En kombination kan också ge en bättre effekt eftersom immunsystemet angräps från olika håll, men om det gäller i detta fall vet vi ännu inte.

Liksom många andra virus har även SARS-CoV-2-viruset muterat och finns nu i en brittisk och i en sydafrikansk version. Dessa mutationer verkar spridas snabbare i befolkningen än den ursprungliga virusvarianten, men symtomen är desamma. Det finns också en brasiliansk mutation, som dock inte spridits särskilt mycket än.

- De nya vaccinerna ger något svagare immunitet mot dessa muterade virus, särskilt mot den sydafrikanska varianten. Men nästa generation covid-vaccin, som fungerar också mot de muterade virusen, är redan på väg att utvecklas. Men att viruset muterar är ytterligare ett skäl att se till att så många som möjligt vaccineras, så att smittan stoppas. När det gäller pandemier är det nämligen så att ingen är säker förrän alla är säkra.

De godkännanden som nu getts för ett antal covid-19-vaccin är villkorade. Det innebär att de enbart får användas i en krissituation, som exempelvis en pandemi, berättar Ali Harandi.

- För allmänheten har detta ingen betydelse men för läkemedelsföretagen innebär det att de måste komma in med ytterligare information för att sedan ansöka om fullt godkännande.

Ali Harandi tror att livet kommer att bli någorlunda normalt först 2022. Han är också övertygad om att världen kommer att drabbas av fler pandemier i framtiden.

- Den låxa mänskligheten behöver lära sig är vikten att värna om naturen. De flesta pandemier beror nämligen på överföring av virus från djur till människa. Det beror i sin tur på att vi människor förstör den naturliga värld där djuren lever, exempelvis genom att skövla skogar, vilket får virus att kliva över den naturliga artbarriären. Att man kan köpa levande fladdermöss och andra vilda djur på marknader i Kina och att minskar packas ihop på väldiga farmar i exempelvis Danmark, ökar riskerna för smittspridning. Människan ligger helt enkelt närmast till när viruset söker nya värdar. Tidigare epidemier, som sars, mers, ebola, zika, influensa och hiv, har berott på överföring från djur. Vill vi alltså hindra kommande epidemier, som ju kan vara betydligt allvarligare än covid-19, måste vi börja hantera djur och natur på ett mycket mer ansvarsfullt sätt.

VACCINATION

– en fråga för samhällsekonomin

Vaccinera eller inte vaccinera? Det är inte bara en medicinskt utan även en samhällsekonomiskt viktig fråga.

– Eftersom samhällets resurser är begränsade samtidigt som efterfrågan på hälsa är oändlig gäller det att använda resurserna så att mesta möjliga hälsa tillfaller befolkningen, påpekar Ellen Wolff. Hon har nyligen disputerat med en avhandling i hälsoekonomi, men jobbar samtidigt som hälsoekonom på Folkhälsomyndigheten.

Enligt smittskyddslagen måste tre kriterier uppfyllas för att en smittsam sjukdom ska omfattas av ett nationellt vaccinationsprogram: vaccinationen ska förväntas hindra smittspridning på ett effektivt sätt, vara etiskt hållbar samt samhällsekonomiskt kostnadseffektiv. Men vad innebär det senare?

– Vid en analys av kostnadseffektiviteten hos ett vaccinationsprogram jämförs hälsoeffekter och kostnader av två eller fler alternativa program med varandra. De kan även jämföras med att inte vaccinera alls. Det mått man använder för att mäta hälsoeffekter kallas QALY, Quality-Adjusted Life Years. QALY tar hänsyn till hur många extra levnadsår en intervention kan ge, men också livskvaliteten under dessa år.

I sin avhandling har Ellen Wolff tittat på vaccinationer mot HPV (humant papillomvirus), kikhosta, pneumokocker samt

vattkoppor och bältros. Det var delvis hennes forskningsprojekt om HPV-vaccination till pojkar som låg till grund för att Folkhälsomyndigheten rekommenderade att pojkar skulle inkluderas i det nationella vaccinationsprogrammet. Sedan hösten 2020 erbjuds också pojkar HPV-vaccination.

– **Somliga vaccin**, exempelvis mot influensa, har effekt med en gång. Andra, som HPV-vaccinet, ges till barn på 11-12 år men skyddar mot cancer som kan uppstå först om kanske femtio år. Det är en utmaning att övertyga beslutsfattare, som förstås måste prioritera bland många viktiga vårdområden, att göra också den sortens investeringar som kan rädda liv på sikt, men som inte ger några större hälsoeffekter i det korta perspektivet.

Ellen Wolffs avhandling visar bland annat att det mest kostnadseffektiva sättet att skydda spädbarn mot kikhosta är vaccination vid exakt 3, 5 och 12 månaders ålder. Att också vaccinera barn mot

vattkoppor vore en bra investering, däremot inte att vaccinera 65-åringar mot bältros. Det är heller inte ekonomiskt fördelaktigt att vaccinera 65-åringar mot pneumokocker, däremot att vaccinera 75-åringar, eftersom de löper hög risk att bli allvarligt sjuka.

Vad tycker då allmänheten om bety-

Foto: PRIVAT

en enkätstudie där 1 900 personer fått svara på vad de är villiga att betala för en förebyggande insats, såsom vaccination, relaterat till en behandling av redan uppkommen sjukdom.

- Studien visar att färre personer är villiga att betala för prevention än för behandling. Å andra sidan är betalningsviljan mycket högre hos dem som prioriterar prevention. Den sammanslagna betalningsviljan blev på så sätt 85 procent högre för prevention, exempelvis i form av vaccination, än för behandling.

Covid-19 ingår, naturligt nog, inte i Ellen Wolffs undersökningar.

- Och i den akuta fas vi befinner oss nu spelar hälsoekonomi inte så stor roll. På sikt kommer det dock att bli viktigt

Det är en utmaning att övertyga beslutsfattare ... att göra också den sortens investeringar som kan rädda liv på sikt.

ELLEN WOLFF

att undersöka vilket vaccin som fungerat bäst. Pfizers och Modernas vacciner är uppemot 10 gånger så dyra som Astra-Zenecas men verkar å andra sidan vara mer effektiva. Frågan är om de är så väldigt mycket bättre att det motiverar ett så mycket högre pris? Det kanske är olika för olika grupper, eller så kanske det ena vaccinet ger bättre effekt mot själva sjukdomen medan det andra är mer lämpligt för att hindra smittspridning? Självklart hoppas jag bli en av dem som får möjlighet att undersöka dessa och andra frågor vidare.

■ Fakta

Ellen Wolffs avhandling *Cost-Effectiveness of Vaccination and the Value of Prevention* visar bland annat att det är kostnadseffektivt att vaccinera även pojkar mot HPV.

Vi oroar oss mer för andra

Då är du i gott sällskap. I en SOM-undersökning från i våras uppger 68 procent av de svarande att de sannolikt kommer att ta sprutorna.

- Eftersom vaccinationerna nu kommit igång är det troligt att vaccinationsviljan gått upp ytterligare, förklarar Ulrika Andersson, biträdande föreståndare på SOM-institutet.

Undersökningen, som gjordes under april-juni, visar att 83 procent av svenskarna över 65 år är positiva till vaccination, berättar Ulrika Andersson.

- Äldre brukar generellt vara mer intresserade av att vaccinera sig än yngre. Att dessutom risken att bli allvarligt sjuk i covid-19 ökar med åldern späder naturligt nog på viljan ytterligare. Men av personer under 30 år svarade faktiskt 55 procent att de sannolikt kommer att vaccinera sig, så det är ju ändå ganska mycket. Personer med hög tilltro till samhällets olika institutioner är mer positiva till vaccination än de med låg tilltro.

Svenskarna är också ganska nöjda med de åtgärder som myndigheterna gjort när det gäller pandemin. I våras ansåg 58 procent av svenskarna att de ligger på en lagom nivå medan 31 procent tyckte att de är något otillräckliga, förklarar Ulrika Andersson.

- Generellt har uppslutningen kring regeringen och samhällsinstitutionerna varit enorm. SOM-institutets mätningar har faktiskt aldrig tidigare visat något liknande. Också grupper som annars visar misstro mot stora delar av samhällets organ har slutit upp.

Däremot är oron ganska hög. Ungefär hälften av de tillfrågade är oroliga för sin egen del medan cirka

Ulrika Andersson på SOM-institutet.

78 procent oroar sig för sina närmaste eller för samhället som helhet. Äldre är mer oroliga för sig själva och för samhället än yngre, men alla åldersgrupper är lika oroliga för sina närmaste.

I höstas gjorde SOM-institutet en ny corona-undersökning av svenska folket. Resultaten är dock inte klara än.

- De kommer att presenteras under det nationella SOM-seminariet den 31 mars. Mycket har ju hänt sedan i våras så det ska bli spännande att se om resultaten håller i sig.

■ Fakta

SOM-rapporten Oro, vaccinationsintention samt bedömningar av den svenska coronastrategin är skriven av Anders Carlander och Ulrika Andersson.

Tveksamhet är en naturlig reaktion

Det kallas för "the omission bias" och innebär att ett aktivt agerande som får dåliga konsekvenser uppfattas som mer klandervärt än en passiv handling som får lika dåliga följder.

– Det kan vara en förklaring till att somliga människor tvekar att vaccinera sig, förklarar Lars-Olof Johansson, professor i psykologi.

Vi människor vill gärna se oss som rationella varelser som fattar väldgrundade beslut. Ofta är det dock snarare magkänslan som gäller, förklarar Lars-Olof Johansson.

– Särskilt när osäkerheten är stor, vilket ju är fallet för covid-19, låter vi ofta känslorna styra. Vaccinet är alldeles nytt och oprövat och ingen kan svara på hur länge immuniteten varar. Somliga vaccin fungerar till 95 procent, andra bara till 60 procent, några hjälper yngre men fungerar sämre för äldre. Forskarna vet vad som är bra på populationsnivå men inte vad som är bäst för just mig som individ. Magkänslan säger att ett aktivt val kan leda väldigt fel, samtidigt som passivitet, att

Foto: KAROLINA GRABOWSKA

inte vaccinera sig, känns tryggare: skulle man bli sjuk är det sådant som händer, det beror inte på något man själv gjort.

Den som av någon anledning inte vågar eller vill vaccinera sig behöver dock förklara sitt motstånd rationellt.

- Ibland kan motståndet hänga samman med personens identitet eller grupptillhörighet. Då krävs det ganska mycket för att personen ska ändra ståndpunkt, exempelvis att hen själv, eller någon i hans närhet, blir riktigt sjuk och det därmed blir uppenbart att en vaccination kanske trots allt hade varit bättre.

“Hindsight bias”, alltså efterklokhet, är ytterligare ett skäl till att det är svårt att fatta beslut. Det som verkar rimligt idag kan ju i morgon mycket väl visa sig vara helt galet och få oönskade konsekvenser, förklarar Lars-Olof Johansson.

- Som psykolog kan jag bli väldigt irriterad på den pågående diskussionen om alla fel som begåtts under pandemin. Den som i ett osäkert läge fattar beslut som grundas på den

information som trots allt finns, gör det enda rätta. Sedan, när det kommer fram ny information, kan det förstås visa sig att man borde ha handlat annorlunda, men det visste man ju inte då, när beslutet fattades.

Ett sätt att hantera osäkerhet är med hjälp av försiktighetsprincipen. De flesta accepterar exempelvis att man måste ha säkerhetsbälte när man kör bil, trots att de inte oroar sig särskilt mycket för att råka ut för en olycka.

- Men vad innebär det att vara försiktig vid en pandemi? Delvis handlar det om att stänga ner verksamheter så att smittan sprids långsammare, vilket ger vården en chans att hänga med. Men hur mycket ska man stänga ner utan att människor drabbas på andra sätt? Det denna kris visar är ju faktiskt att en massa andra saker spelat roll, som fanns på plats långt innan pandemin började, och som inte har med själva nedstängningen att göra. Bland annat har vi en åldrande befolkning och dessutom en på många ställen dåligt fungerande åldringsvård. Vi har brist på nödvändiga resurser, klasskillnader, trångboddhet, överfull kollektivtrafik och folk som jobbar i öppna kontorslandskap. Dessutom har vi våra invanda sociala beteenden, alltså faktorer som troligen påverkat smittspridningen på ett negativt sätt.

- Jag skulle vilja se seriösa vetenskapliga studier som tar in alla tänkbara förklaringar till varför det gått så illa. Så småningom kommer vi att förstå mer om vilka faktorer som var viktiga, men det tar nog flera år.

Hur bör vi då hantera all den osäkerhet, rädsla och kanske uppgivenhet som en pandemi orsakar?

- Dels bör man akta sig för att peka ut vissa grupper och påstå att det är de som gör fel eller är ansvarslösa, menar Lars-Olof Johansson. Dels måste politikerna, i denna allvarliga situation, sluta med sitt maktspel och börja diskutera själva problemet. Men viktigast av allt är att hålla sig till sanningen. All vetenskaplig kommunikation bygger på insikten att våra modeller inte är perfekta men bättre än att bara gissa. Om vi inte klarar av att förmedla det kommer folk att hitta på egna förklaringar och teorier. Och det kan få väldigt allvarliga konsekvenser.

Den som i ett osäkert läge fattar beslut som grundas på den information som trots allt finns, gör det enda rätta.

LARS-OLOF JOHANSSON

Vaccin som rättighet eller plikt

Att vägra vaccinera sig mot en allvarlig sjukdom verkar dumt. Men är det moraliskt fel?

– Om man ser vaccinationen som en skyldighet kan man kanske uppfatta det så. Men istället handlar det ju om en enorm förmån, som det helt enkelt verkar ganska onödigt att inte utnyttja, säger Petra Anderson, forskare i praktisk filosofi.

I flera länder pågår en debatt om hur man ska hantera dem som av någon anledning inte vill vaccinera sig mot covid-19. Får man kanske skylla sig själv om man vägrat ta sprutorna och sedan blir sjuk? Och ska kanske de som vaccinerat sig ha särskilda fördelar som ovaccinerade inte har?

– Den här typen av frågor uppstår om man ser vaccinationen som en plikt mot samhället och inte, vilket är rimligare, som en rättighet, menar Petra Anderson. Man kan jämföra med det vanliga vaccinationsprogrammet för barn som ju de allra flesta föräldrar uppfattar som en stor förmån.

Enligt svensk hälso- och sjukvårdslag kan ingen tvingas till vård. Och att göra någon sorts skillnad på dem som vaccinerats och dem som av någon anledning inte gjort det, låter obehagligt, menar Petra Andersson.

– Genom att vägra vaccinera sig riskerar man att skada sig själv, men ingen annan, förutom att man kan orsaka kostnader för samhället om man blir sjuk. Men vi kräver inte i andra sammanhang att människor ska leva perfekta liv för att få del av samhällets omsorg. De som inte vill ta vaccinet kommer att drabbas av den svåra biverkan att tvingas fortsätta isolera sig, och det är tråkigt för dem, men inte för samhället i stort.

Bland vaccinationsmotståndarna finns en liten grupp som av ideologiska skäl motsätter sig alla sorters vacciner. Men de flesta som tvekar gör det sannolikt dels av rädsla för allvarliga biverkningar, dels för att vaccinet tagits fram så fort och för att det, naturligt nog, saknas långtidsstudier.

– Det är inte nödvändigtvis dåligt att vara på sin vakt mot vilka substanser man är villig att trycka i sig. Men ett virus är ju också en substans som kommer in i kroppen och som kan få väldigt allvarliga konsekvenser. Många verkar tro att sådant som kommer från naturen

Petra Andersson menar att alla måste behandlas lika.

är mindre farligt än sådant som under kontrollerade former framställts i ett laboratorium, och det är lite underligt.

Flera länder, bland annat Sverige, har börjat kräva negativa covid-19-test för att utländska medborgare ska få komma in i landet. Det är också en sorts sortering av människor.

– **Javisst, men att** ha särskilda krav för att skydda den egna befolkningen verkar ändå befogat. Ett problem är dock flyktingar: Ska de också vägras inresa om de inte kan visa upp ett negativt test och hur skulle det gå till?

Det stora moraliska problemet handlar dock inte om individer utan om hur den rika världen lyckats lägga beslag på stora mängder vaccin medan den fattiga världen får nöja sig med betydligt mindre, påpekar Petra Anderson.

– Det hade varit rimligare att prioritera de länder där människor har begränsad tillgång till sjukvård och alltså inte kan få hjälp om de blir smittade. Men som alltid är det inte behov utan betalningsförmåga som styr vart läkemedlen går. Hur man ska lösa denna svåra fråga har jag tyvärr inget svar på.

Sprutorna har räddat oss förr

Vaccinering har minskat det mänskliga lidandet oerhört.

– Det som slår mig är den fruktansvärda skillnaden i antal döda. Under 1600- och 1700-talen kunde epidemier och svält leda till att uppemot 10 procent av befolkningen dog. Det har vi lyckligtvis inte varit i närheten av i modern tid, förklarar medicinhistorikern Daniel Larsson.

Även om det finns obehagliga undantag är vaccinationshistorien i huvudsak en framgångssaga, berättar Daniel Larsson.

– Att vissa sjukdomar smittar har länge varit känt även om man inte förstod hur. Men före smittkoppsvaccinet fanns inget annat skydd än karantän, förklarar Daniel Larsson.

Redan på 1500-talet förstod läkare i Kina att man kunde ta smittämnen från en mild smittkoppsjuk patient och ge till en frisk person som, förhoppningsvis, då fick en skonsam variant av sjukdomen. Metoden kom på 1700-talet till Europa och kallades inokulation eller variolisation.

En framstående företrädare för variolisation i Sverige var Nils Rosén som utförde ingreppet på Gustav III. Men bruket försvann snart och ersattes av en bättre metod.

– Läkaren Edward Jenner, verksam på den engelska landsbygden på 1700-talet, hörde talas om att mjölkerskor inte

fick smittkoppor om de haft kokoppor, en ofarlig virusinfektion från kor. 1796 bestämde han sig för att testa om detta stämde genom att med hjälp av variolisation ge sin trädgårdsmästares lille son kokoppor. En tid senare gav han pojken, smittkoppor med samma metod. När pojken förblev frisk förstod Jenner att pojken blivit immun.

Smittkoppor var förr en förfärande sjukdom som återkom med 5-6-års mellanrum. I princip alla som inte tidigare haft sjukdomen blev smittade.

– Men 1816, när smittkoppsvaccinering blev obligatorisk i Sverige, hade sjukdomen redan förändrats och blivit mindre dödlig, varför vet man egentligen inte. Smittkoppor är hittills den enda sjukdom som smittar människan som blivit utrotad.

Också malaria fanns i Sverige och försvann först på 1800-talet då våtmarker började dikas ut för att användas i jordbruket.

Då hade istället en annan sjukdom med dödlig utgång börjat spridas i Europa: kolera. Sjukdomen kom till Sverige 1834 och återkom sedan ett flertal gånger. Sjukdomen var så allvarlig att särskilda kolerasjukhus och kolera kyrkogårdar upprättades.

– Det fanns två konkurrerande uppfattningar om vad kolera berodde på och hur den skulle hanteras: de som ansåg att små

Daniel Larsson

osynliga smittämnen orsakade sjukdomen förordade karantän medan de som menade att sjukdomen berodde på bristande hygien, krävde satsningar på vatten- och avloppssystem samt bättre bostäder.

Det var den tyske läkaren Robert Koch som 1883 upptäckte att kolera orsakas av en bakterie, *Vibrio cholerae*. Virus, som är 100 till 1000 gånger mindre än bakterier, upptäcktes mycket senare. Först 1939 kunde forskarna Gustav Adolf Kausche, Edgar Pfankuch och Helmut Ruska se virus i ett elektronmikroskop.

Det är genom kyrkoböcker och begravningslängder som Daniel Larsson får kunskap om vilka sjukdomar människor dog av förr i tiden.

– Men det är inte så lätt att veta vad som egentligen låg bakom symtom som hosta och feber. Även om sjukdomar förstås var allvarliga förr fanns också andra allvarliga hälsohot. Perioden 1771-1772 var det missväxt och cirka 100 000 svenskar dog då av svält och svältrelaterade sjukdomar. Det är förstas en enorm siffra, särskilt om man tänker på att befolkningen bara bestod av cirka 1,5 miljoner människor.

Heliga humorister och kristna dårar

Religion och humor, går det ihop? Ja, det menar i varje fall Ola Sigurdson som precis blivit klar med bokverket *Gudomliga komedier*.

– Verket är inte särskilt roligt i sig. Men att det från början var tänkt som en mindre skrift, författad på lediga stunder, och sedan utvecklades till ett trebandsverk som det tagit tio år att skriva, det är möjligen värt att skratta åt.

Kanske är det också lite komiskt att Ola Sigurdson, professor i teologi, först trodde att han inte skulle hitta särskilt mycket litteratur om humor. Antagandet var dock felaktigt, hans trebandverk innehåller tvärtom en litteraturlista på över tusen verk, från antiken till modern tid.

– Och det är tydligt att vad som anses som roligt skiljer sig åt mellan olika tider och kulturer, förklarar Ola Sigurdson. Under exempelvis antiken var skrattet ett sätt för fria män att visa sin överlägsenhet gentemot bland annat slavar och kvinnor, däremot skrattade man inte åt sig själv. Det är skälet till Aristoteles uppfattning att man måste skratta med måtta.

Också inom tidig kristendom fanns en hel del skepsis mot humor.

– Exempelvis kyrkofadern Johannes Chrysostomos påpekade att skratt ofta handlar om hån, vilket i sin tur leder till motbjudande handlingar.

Det som dock kanske kan förvåna en nutida läsare är att Bibeln faktiskt är full av humor. Att vi idag inte riktigt ser det, beror på att vi är så vana vid ett högtidligt förhållningssätt till den heliga skrift, menar Ola Sigurdson.

– Ta exempelvis stamfadern Abraham, en riktig antihjälte som bland annat försöker lura den egyptiske faraon att tro att Sara inte är hans hustru. Eller Jesus som rider in i Jerusalem på en åsna och sedan, när han kommer fram till templet, bara vänder om, det är ju

en riktig västgötaklimax. Också lärjungarna är ganska dumma och gör konstiga saker, även Petrus, som ändå är den klippa den nya tron ska byggas på. Sören Kierkegaard menade till och med att kristendomen är den mest humoristiska av alla livsåskådningar.

Också olika företrädare för kristendomen kunde vara lustiga eller bete sig på oväntade sätt. Paulus beskrev sig själv som en dåre och både Luther och Erasmus var ofta skarpt satiriska i sina brev. Ett exempel på heliga dårar är 500-talsmunken Simeon av Emesa som ofta gick naken och kunde sitta och kasta nötter på prästen under gudstjänsten, allt för att väcka människorna ur liknöjdheten.

– Något som dock är frapperande i mina humorstudier är hur få kvinnliga humorister det funnits genom tiderna. Margareta av Navarra, som 1558 publicerade novellsamlingen *Heptameron*, är ett undantag. Det finns också väldigt få skrattande kvinnor i litteraturen, även om en av Gamla testamentets mest kända berättelser, den där Gud berättar att Sara ska få barn, faktiskt beskriver hur den åldriga kvinnan fnissar.

Idag anses humor där man också skrattar åt sig själv som bättre än humor riktad mot andra. Men fortfarande kan det vara svårt att vara den enda som protesterar när skämtandet används för att förringa eller trycka ner någon annan, menar Ola Sigurdson.

– **Exempelvis den brittiska** debattören Sara Ahmed har påpekat att feminister ofta uppfattas som glädjedödare när de protesterar mot sexistiska lustigheter. Men humor kan förstås också användas mot makten eller för att uthärda en svår situation. Det är ju något som kännetecknar bland annat judisk humor.

Humor anses också ha en praktisk funktion. Skämtandet kan vara överlägset, solidariskt eller terapeutiskt och befriande. Själva ordet humor kommer från latin och betyder vätska och hänger samman med den antika tanken att skratt kan återställa balansen mellan kroppens olika vätskor: blod, slem, gul och svart galla.

– Också idag finns uppfattningen att ett gott skratt förlänger livet, men om detta verkligen är sant åter-

Jag sjunger inte humorns lov utan menar att en skämtare måste visa vanlig mänsklig hänsynsfullhet, precis som alla andra.

OLA SIGURDSON

står att bevisa. Skratt kan dock ha andra effekter och bland annat ge ett slags erfarenhet av transcendens. Att skratta så att man tappar fattningen eller plötsligt inser något oväntat, engagerar hela människans existens, både till kropp och själ.

Den människa som förstår humor måste vara en tröskelvärelse, med förmåga att gå utom sig själv, menar Ola Sigurdson.

– **Humor är överhuvudtaget** ett uttryck för människans egenart: vi är excentriska, i betydelsen att vårt centrum finns utanför oss själva, vi är lekande, lustiga och kittlas av sådant som överraskar oss. Vi är också receptiva och porösa, med förmåga att öppna våra gränser mot andra. Människan är närvarande i nuet men samtidigt ständigt utanför nuet i sitt tänkande. Allt detta är roten till den mänskliga komiken.

Allt går att skämta om, menar Ola Sigurdson, men kanske inte alltid, överallt och med alla.

– Jag sjunger inte humorns lov utan menar att en skämtare måste visa vanlig mänsklig hänsynsfullhet, precis som alla andra. Men humor kan vara förlösande i svåra situationer.

Att Ola Sigurdson gjort något så otidsenligt som att publicera ett trebandsverk på svenska i ett udda ämne, när forskning i allt högre grad förväntas publiceras i korta artiklar på engelska, är kanske ett utslag för ett humoristiskt förhållningssätt till tillvaron?

– Så kan man ju se det. Nu hoppas jag att verket blir översatt, men främst inte till engelska utan till tyska. Där uppskattas fortfarande tunga verk i oväntade ämnen, och det passar mig ganska bra.

Text: **Eva Lundgren** Foto: **Johan Wingborg**

Fakta

Gudomliga komedier: Humor, subjektivitet, transcendens är ett verk i tre band, skrivet av Ola Sigurdson, professor i teologi. Första bandet behandlar antiken fram till renessansen, andra bandet handlar om den tyska romantiken och tredje bandet hanterar den filosofiska och teologiska frågan om människans väsen. Verket planeras utkomma i april.

Ola Sigurdson har skrivit ett verk på 1400 sidor om humor i den västerländska kulturen.

Se filmen om Sigurdsons bok:
www.gu.se/gudomliga-komedier.

Foto: ISTOCK by GETTYIMAGES

Mindre grupper lika kreativa

Tre komponenter avgör hur kreativ en forskargrupp blir. Gruppens sammansättning, organisationen de befinner sig i och vilka individer som deltar.

Inte många har studerat kreativa forskningsmiljöer närmare än psykologen Sven Hemlin, som också skrivit flera böcker i ämnet. Trots att han numera kan kalla sig för pensionär är han alltid innerst inne forskare. Han behöver bara fräscha upp sitt minne, svarar han inledningsvis i ett mejl.

- Den som har ägnat hela sitt yrkesliv åt att lösa problem slutar inte svara på frågor. Nu måste vi först definiera vad som är en kreativ och framgångsrik forskargrupp, säger han när han återkommer.

En kreativ process är när en grupp kommer fram till något som är nytt och användbart. Om resultatet har en enastående kvalitet följer förhoppningsvis framgången därefter. Då blir studierna uppmärksammade i forskarsamhället och citeras med jämna mellanrum. En och annan grupp tilldelas ett riktigt fint pris (Nobelpris) för sina gärningar.

- Uppmärksamheten i sig kan vara en liten drivkraft. Men det

Foto: HILLEVI NAGEL

Sven Hemlin

viktigaste för majoriteten av alla forskargrupper är att nå ett kreativt resultat, slår Sven Hemlin fast.

En forskargrupp består av minst två forskare, men de kan i princip vara hur många som helst. Enligt Sven Hemlin har trenden de senaste 40 åren gått mot gruppforskning med väldigt många deltagare. Men hur många personer som ingår i en grupp beror mest på tradition och på hur smalt ämnesområdet är, förklarar han.

- Storleken betyder ingenting för om resultatet är kreativt eller inte. Forskarna kan vara två till antalet eller 20.

Däremot finns det andra byggestenar som är viktiga för att det kreativa huset ska stå för sig själv. En av grundbultarna är själva organisationen som gruppen verkar inom. Sven Hemlin tycker att universiteten borde bli bättre på

Fakta

Sven Hemlin har sammanfattat sina resultat i nio punkter:

- 1. Ett gott gruppklimat.** Det ska vara öppet, entusiastiskt, roligt, stödande och tryggt. Gruppklimatet är en av de viktigaste faktorerna för att skapa en kreativ miljö.
- 2. En miljö med bra gruppleaderskap.** En klok ledare ska stötta, inspirera och ge återkoppling till idéer.
- 3. Gruppens sammansättning.** Bör vara så heterogen som möjligt. Bra med blandning av kön, ålder, personlighet, etnicitet och kompetens. En liten grupp på bara några få personer kan vara högst kreativ om den har ett bra kontaktnät.
- 4. Personlig kommunikation.** Överlägset alla andra former, helt nödvändigt för att skapa en kreativ atmosfär.
- 5. God kunskaphantering.** Man måste vara uppdaterad och ha tillgång till de senaste forskningsrönen.
- 6. En miljö som stödjer nya idéer.** En trygg, fri och tillåtande atmosfär där alla kan få uttrycka alla tänkbare idéer.
- 7. Att forskningens idéer leder till ett resultat.** Viktigt att få tid att slutföra det kreativa arbetet.
- 8. Grundläggande resurser.** Nödvändigt men inte tillräckligt. Inom bioteknikområdet krävs i vissa fall dyrbar och specialiserad utrustning, men denna kan finnas någon annanstans.
- 9. Blanda inte ihop kreativ miljö med kommersialisering.** Tänk inte på pengarna i början. Det kan ta död på den kreativa processen.

att stödja sina forskargrupper, bland annat med tillgång till grundresurser, nätverk och internationella kontakter.

- Alla grupper är beroende av organisationsledning och stöd. Universiteten borde främja och belöna framgångsrika forskargrupper, vilket de inte alltid gör, säger han.

Ekonomiska anslag utifrån är också betydelsefullt, åtminstone så att forskarna har en grundplåt till nya projekt. Det behöver finnas tillräckligt med pengar för att avlöna deltagarna och för att till exempel köpa in utrustning när det behövs.

- Men personligen tycker jag att forskningsråden borde vara lite djärvare och våga satsa medel på fler nyskapande projekt och idéer. Som det är nu missgynnas en del nya idéer.

Nummer två på Sven Hemlins lista över framgångskoncept är forskargruppens sammansättning. Helst ska det vara en heterogen grupp med skilda kompetenser. Däremot har det mindre betydelse om gruppen består av kvinnor eller män, eller om deltagarna är i olika åldrar.

- Fast visst kan vi som är äldre ibland fastna i våra gamla spår. Då kan det vara bra med någon yngre som plöjer nya fåror, tillägger han.

Slutligen hänger ändå resultatet på individerna, som är Sven Hemlins tredje komponent. Forskarna och doktoranderna behöver ha en stark drivkraft. Att de har hög motivation och passion för ämnet är A och O. Sven Hemlin lägger också till hög kompetens, stark problemlösningsförmåga, uthållighet och arbetslust som önskvärda egenskaper hos medarbetarna.

Sist, men inte minst, bör gruppen toppas av en erfaren ledare som ger gruppen det stöd den behöver - såväl kunskapsmässigt som socialt.

- En framgångsrik grupp har alla de här sakerna på plats, annars är den inte lika framgångsrik, konstaterar Sven Hemlin.

Lotta Engelbrektson

Snilleblixten – en myt

Ålder, kön eller etnisk bakgrund har mindre betydelse. Det viktigaste är gedigen kunskap.

I en kreativ forskningsgrupp är alla experter inom sina områden.

De flesta forskare bär på en längtan att få ingå i en riktigt kreativ forskningsgrupp. Kanske uppfinna ett nytt hjul och göra avtryck i världen. Men hur får man till den bästa gruppen av människor, vilka är de viktigaste beståndsdelarna?

Psykologiforskaren Leif Denti har egentligen bara ett svar. Allt handlar om kunskap. Alla deltagare bör vara rejält bekanta med sina boxar - för att klara av att tänka utanför dem.

- Eftersom vi alltid utgår från befintliga erfarenheter när vi tänker nytt är det otroligt svårt att hitta lösningar om vi saknar kunskap inom ett område, säger han.

Forskaren slår hål på alla myter om unga, oerfarna entusiaster som får snilleblixtar som förändrar livsvillkoren för mänskligheten. Det där sker bara på film.

Istället bygger framgångsrik och kreativ forskning på deltagarnas samlade kunskapsbank. Eller på tillgången till andra experter i nätverket.

- Kreativt tänkande handlar inte i första hand om någons motivation, fantasi, skepsis eller brist på skepsis. En bra idé föds i princip alltid ur tidigare erfarenheter, säger han.

Leif Denti tar ett enkelt julklappsinköp som exempel. Syskonkaran ska köpa en present till sin mamma. Den här gången har de lovat sig själva att inte ge bort en Alladinask. I år ska hon få något mycket roligare.

- Olika julklappar kan ha olika kreativ höjd, där en chokladask inte är särskilt originell. För att hitta en mer anpassad present behöver syskonen förstå sin mammas behov och förväntningar. Först då kan de använda sitt kreativa tänkande, menar Leif Denti.

Syskonen behöver också vara bekanta med vilket utbud av julklappar som finns, så att deras val kan vila på en realistisk

Foto: ANNA VON BRONNSEN

Kunskap är det viktiga, menar Leif Denti.

grund. Kanske vill de ge sin mamma en upplevelse i present, vad har de då för alternativ?

- Centralt är kopplingen mellan hur väl barnen förstår sin mamma och i vilket universum av lösningsalternativ de rör sig. Grunden för kreativitet är att hitta den bästa kombinationen, säger Leif Denti.

På samma sätt fungerar det kreativa arbetet inom en forskningsgrupp. Det finns en problemställning att utgå från som kräver ett visst mått av påhittighet. Ingen människa är mer gudabenådad med kreativa egenskaper än någon annan, menar psykologiforskaren.

- **Kreativitet är ingen** medfödd, mystisk egenskap. Det handlar bara om att hitta användbara, genomförbara lösningar på ett problem, säger han.

Däremot bör deltagarna inte vara alltför lika varandra, eller vara experter inom samma områden, då riskerar problemlösningsförmågan att sacka efter. Ett gott idéarbete kräver olika perspektiv och breda sakkunskaper för att parera vägbulorna som dyker upp på vägen.

- Men även här finns en gräns. Om det är för många olika kompetenser ökar risken för missförstånd och förmågan att fungera tillsammans som grupp försämras, säger Leif Denti. →

Hellre storebror än chef

→ Storleken på gruppen har också en viss betydelse. Fler kockar lagar inte en bättre soppa, inte ens i forskarvärlden.

- Det gör ingen större skillnad på prestationerna att lägga till fler deltagare. Redan när gruppen överstiger åtta personer minskar marginalnyttan, förklarar Denti.

Vid sidan av kunskap finns en annan oumbärlig komponent i en kreativ forskningsgrupp. Det måste finnas ett bra kommunikationsklimat. Att deltagarna har respekt för varandras åsikter, lyssnar och försöker förstå vad de andra säger. På riktigt.

- Det bör också finnas en rak feedbackkultur. Om någon av deltagarna inte är insatt i ett ämne behöver de andra kunna påpeka det. Det är viktigt att hitta varandras kompetensbehov så att man kan hjälpa varandra mot det gemensamma målet.

Det ska också finnas utrymme för förutsättningslöst brainstormande. Deltagarna ska ha möjlighet att provprata och slänga ur sig halvbakade idéer. Inga frågor ska vara för dumma och ingen ska fnysa åt att de ställs.

- Det är ju bara bra om någon erkänner en kompetensbrist. Då finns det kanske någon annan i gruppen som kan förklara, säger Leif Denti.

Lika viktigt som att diskutera komponenterna som skapar en kreativ forskningsgrupp, kan vara att belysa vad som hämmar kreativiteten.

Vad kan bromsa uppfinningsförmågan?

- Om det till exempel finns en styrande koalition i gruppen som har bestämt sig för vad som är sant. Då kan det bli stora slitningar om datan visar ett annat resultat än vad man önskat.

Leif Denti menar att öppenhet är betydelsefullt för ett kreativt klimat. Att deltagarna ges frihet och tillåts följa spår som dyker upp under arbetets gång.

- Här är ju projektledarens roll väldigt viktig. Att hen är öppen för alternativa vägar och inte har låst sig vid ett visst perspektiv eller en särskild metod från början.

Lotta Engelbrektson

Thomas Sterner tror på lösa nätverk och informella grupperingar. Han ogillar auktoritärt ledarskap och ser hellre på sig själv som en storebror än en chef.

Ibland drömmer professorn om en egen byggnad för miljöekonomi där kollegorna springer på varandra i fikarummet.

Kanske har de lösa tyglarna något med ämnets beskaffenhet att göra. Ofta är frågorna stora och abstrakta och har inga entydiga svar. Det finns ingen tydlig början på forskningen och inget konkret avslut. Miljöekonomi innehåller alla aspekter av livet, från människors relation till naturen till om det är okej att höja bensinskatten.

- Vi ställer ju frågorna själva och väljer hur de ska formuleras. Ofta skriver jag en artikel ensam, ibland går jag ihop med några andra, säger Thomas Sterner, professor i miljöekonomi.

Thomas Sterner har arbetat länge inom sitt område. Under fyra decennier har han varit med och utbildat ett femtiotal doktorer från olika länder. Fortfarande har han kontakt med nästan allihop.

- Vi har blivit en löst sammanhållen grupp som hålls ihop av vänskap och gemensamma intressen. Jag har aldrig trott så mycket på det formella, säger han.

Självständigheten har alltid varit viktig - det är där man som forskare kan trivas och utvecklas. De doktorander som söker sig till miljöekonomi har en passion för ämnet. Thomas Sterner känner inget behov av att styra och ställa.

- Ambitiösa forskare vill vanligtvis bort från sina lärare och skapa något eget. Men här väljer många att stanna, vilket jag tror beror på den stora friheten.

Många av Thomas Sterners tidigare

doktorander är själva professorer idag, ändå jobbar de fortfarande ihop ibland. Lika ofta på hans, som på deras initiativ.

- Rent formellt finns ingenting, bara en webbsida. Vi hålls samman av ett socialt kitt, säger Thomas Sterner.

Ämnet miljöekonomi ryms inom institutionen för nationalekonomi, som i sin tur ingår i Handelshögskolan vid Göteborgs universitet. Gruppen miljöekonomi består av ett tjugotal personer som bildar mindre informella subgrupper, beroende på vilka projekt de är inblandade i. Det är tvärvetenskapliga grupper som har allt från kemikalier till fiskefrågor och sociala dilemma på agendan.

På 1990-talet var det en liten behändig grupp som åt lunch tillsammans varje dag. Nu har de blivit för många för att det ska vara genomförbart, konstaterar Thomas Sterner.

- Somliga är förstuds mer formaliserade än andra, som Environment for Development, med Gunnar Köhlin i spetsen, som arbetar med miljö- och resursfrågor i låginkomstländer, tillägger han.

Även om professorn gillar de otvungna formerna av forskningsarbete, kan han sakna det vardagliga nötaendet och blötandet över en dagens rätt. Det hade ändå varit fint om alla forskare inom miljöekonomi kunde sitta under samma tak. Helst i en egen byggnad med konferensrum och lunchlokal.

- Det är ganska svårt att bygga upp grupper och det administrativa skalet kan vara nog så viktigt. Liksom hur många man är i gruppen och hur man sitter i förhållande till varandra, säger han.

För att optimera kvaliteten ska det helst finnas flera olika kompetenser i gruppen; några som kan bidra med andra infallsvinklar. Mycket fruktbar forskning har fötts ur samarbeten över ämnesgränserna, menar Thomas Sterner.

- I vårt ämne är det viktigt att man förstår grundfrågan, till exempel klimat-

frågan. Därefter kan man samarbeta med såväl kemister och biologer som ingenjörer, säger han.

När det gäller etnisk diversitet bland personerna i gruppen är det inget en miljöekonom har behövt fundera på. Forskarna i ämnet finns över hela världen. Den här förmiddagen har Thomas Sterner precis avslutat digitala möten

med både Kapstaden och Nairobi.

- Vår verksamhet ser ju ut så. Doktoranderna kommer från olika håll och stannar här i fem år innan de reser tillbaka till sina hemländer. Sedan fortsätter vi att ha kontakt.

En blandad grupp, vad gäller kön och ålder, är inte heller oviktigt för ett kreativt klimat. Det är en fördel om deltagarna har olika perspektiv. Thomas Sterner

tycker också att det kan vara roligt och inspirerande med unga förmågor.

- Jag som är gammal i gemet har en överblick och är oftast den som kommer med nya idéer. Däremot behärskar de yngre ofta nya metoder. Det kan bli ett givande samarbete, tänker jag.

Text: **Lotta Engelbrektsen**

Foto: **Johan Wingborg**

En hyllning till det prestigelösa samarbetet

Kreativiteten uppstår när det finns tid och arbetsro. När det är högt i tak och plats för livliga diskussioner. Eftersom dynamiken i gruppen förändras hela tiden gör Erik Sandblom sitt bästa för att hänga med i svängarna.

Ibland kan Erik Sandblom sakna tiden som doktorand. Innan han ålades allt det administrativa arbetet som följer på karriären som professor i biologi. För den unga forskaren var arbetet en livsstil och något som upptog det mesta av hans vakna tid.

Numera måste han hantera sin forskning mer som ett vanligt jobb. Hemmet och familjen kräver hans uppmärksamhet och han behöver stänga av sin dator klockan fem.

Även om just det där med tiden är en sanning med modifikation.

- Jag brinner fortfarande för mitt jobb och är definitivt en person som kan dra iväg ett mejl till en kollega mitt i natten, säger han.

Just nu är Erik Sandblom forskningsledare för fem-sex personer. Han leder en grupp av ex-amensstudenter, doktorander och postdoktorer, plus att han samarbetar med andra forskare runt om i världen. Sedan i våras har han, som

de flesta andra på universitetet, jobbat mycket hemifrån.

- Min forskning handlar främst om hur fiskars fysiologi påverkas av förändringar i miljön. Vi tittar både på odlad och vildfångad fisk, berättar han.

Innan "covidcirkusen" - som Erik Sandblom kallar det - drog igång hade gruppen en intensiv period av experimentellt arbete. Bland annat gjorde Erik och några kollegor en forskningsresa till Nya Zeeland och hann samla på sig massor av data. Den informationen har de nu kunnat bearbeta i lugn och ro.

- Utländska postdoktorer är ofta vana vid en mer protektionistisk arbetsmiljö, där alla kör sitt eget race. Inte att man samarbetar så mycket som vi gör. Ofta blir de överraskade av vårt virrvarr av interaktioner i gruppen.

Just nu är det väldigt bra klimat i forskningsgruppen, tycker han. Doktoranderna och postdoktorerna är inblandade i varandras studier och alla hjälper varandra. Det är ett givande och tagande som Erik Sandblom upplever som generöst. Hans egen roll är framförallt som bollplank för andras idéer och han älskar kollegornas kreativitet och entusiasm.

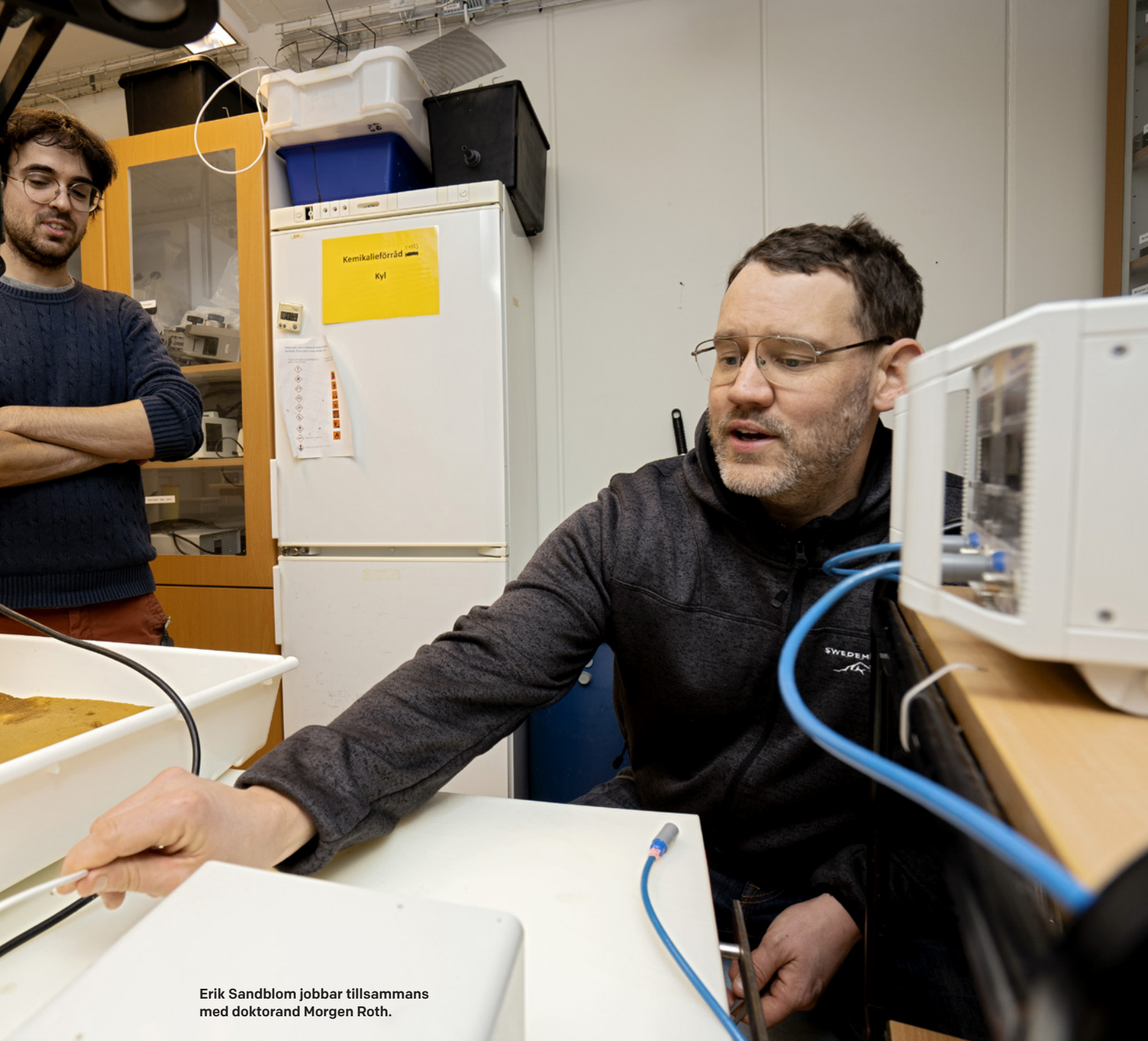
- Olika personer är bra på skiftande saker, vilket jag tycker att vi bejakar och utnyttjar i gruppen. Det är härligt att se hur andra människor utvecklas, säger han.

Erik Sandblom återkommer ofta till

Rätt som det är kommer en ny person in i gruppen som kan något som vi andra kan applicera.

ERIK SANDBLOM

Erik Sandblom jobbar tillsammans med doktorand Morgen Roth.

det prestigelösa samarbetet, där ingen är rädd för att outa sina kunskapsluckor. Det brukar alltid finns någon annan i gruppen som kan fylla i med sin kompetens.

Själv föregår Erik Sandblom med gott exempel och erkänner glatt att han verkligen inte kan allt inom sitt område. Ju längre han har hållit på, desto mer ödmjuk har han blivit inför andras kunskaper.

– **Rätt som det** är kommer en ny person in i gruppen som kan något vi andra kan applicera. Det är bara att försöka hänga med på resan, säger han.

Erik Sandblom har svårt att sätta fing-

ret på vad som gör en forskningsgrupp kreativ. Han tycker att en bra grupp kan se ut på många sätt. Det handlar mer om klimatet mellan forskarna och hur deras kompetens kompletterar varandra.

På frågan om han tror att det är viktigt med en blandning, när det gäller kön, ålder och etnicitet i gruppen, blir han fundersam. För tillfället är mixen bra när det gäller personernas skiftande bakgrund, tycker han. Däremot skulle han gärna se att det var fler kvinnor i gruppen.

– Tidigare har det varit flera kvinnliga masterstudenter med, men i nuläget är det bara en. Vem vet, det hade kanske

blivit något annat om andra personer hade ingått i gruppen, säger han.

Det viktigaste när Erik Sandblom rekryterar personal är personens egenskaper och meriter. Men det betyder inte att han inte reflekterar över jämställdhetsaspekter och könsfördelningen i gruppen, försäkrar han.

– Jag samarbetar även aktivt med många kvinnliga forskare vid andra universitet i olika projekt. Att sammansättningen ser ut som den gör just nu i vår grupp är mest en slump.

Text: **Lotta Engelbrektson**

Foto: **Johan Wingborg**

Ann Wennerberg tror på att ge gruppen stor frihet.

Kreativitet frodas i frihet

Det ska finnas frihet i gruppen, så att nyfikenheten får fritt spelrum. Att doktoranderna brinner för sitt ämne är också viktigt.

Ann Wennerberg, professor i oral protetik vid GU, funderar på vad som kännetecknar en kreativ forskargrupp.

Institutionen för odontologi har nått stora framgångar internationellt. Bland annat har ämnesområdet "Dentistry & Oral science" fått en hög placering i prestigefyllda Shanghai-rankningen. Hårt arbete är naturligtvis den främsta anledningen till triumferna. Men bakom framgångarna ligger också en stor portion kreativitet.

- Ett prestigelöst, öppet klimat i forskargruppen är grunden för kreativa problemlösningar. För övrigt tror jag på att ge gruppen stor frihet, säger Ann Wennerberg.

Hon är en av världens främsta forskare inom sitt område och har stor erfarenhet av gränsöverskridande samarbete, både vad gäller geografiska områden och mellan olika discipliner. Bland annat har hon haft ett långt samarbete med Chalmers om forskning kring nya tandimplantat.

- Genom att ta del av andras kompe-

tensområden får man nya tankar och infallsvinklar, vilket också kan leda till att man vidgar sina forskningsfrågor. Det har varit otroligt givande, konstaterar hon.

Att doktoranderna sitter i andra länder eller världsdelar spelar ingen roll för den kreativa miljön. Det viktigaste är att de har ett genuint intresse för ämnet. Naturligtvis är det ett plus om det klickar även på det personliga planet, men det är egentligen inget avgörande.

- Jag hade doktorander i Saudiarabien under en tid, vilket var lite utmanande. Det tog tid innan de kunde acceptera att jag som kvinna var deras chef, berättar hon.

Som mest har Ann Wennerberg haft 13 doktorander samtidigt. Den gruppen blev väldigt sammansvetsad med tiden och hade mycket roligt ihop. Men egentligen var de för många till antalet, tycker Ann Wennerberg.

- Om det ska bli meningsfulla diskussioner och man ska kunna driva projekt i olika riktningar, är en handfull personer en lagom storlek på en grupp, säger hon.

Att gruppen ska vara heterogen vad gäller kön, ålder och etnicitet har aldrig varit någon ambition för Ann Wennerberg. När hon läser ansökningar lägger hon enbart fokus på doktorandernas kunskap och engagemang. För henne är det också lika viktigt att vara tydlig åt andra

hållet, så att de som söker vet exakt vad de ger sig in på.

- Det är framför allt deras intresse för ämnet och viljan att jobba som jag vill åt. Ibland letar de efter en annan inriktning och då hänvisar jag dem hellre någon annanstans, säger hon.

När Ann Wennerberg väl har en grupp dedikerade forskare finner sig nästa punkt. Hon vill att alla ska känna frihet och glädje i arbetet. Dörrarna ska stå öppna och den som inte hänger med i en dis-kussion ska kunna höja sin röst direkt och ställa frågan. Ingen ska vara rädd för att verka okunnig och dum.

- Det gäller även om det uppstår andra problem i gruppen. Då vill jag få reda på vad som händer med en gång, så att jag har en chans att göra något åt situationen, säger hon.

Egentligen fungerar en forskargrupp som vilken arbetsplats som helst, menar Ann Wennerberg. För att den ska fungera optimalt krävs ett gemensamt mål, en tydlig ledare och ett ödmjukt förhållningssätt till varandra.

- Det är vägen till frihet, säger hon med ett skratt.

Text: Lotta Engelbrektson

Foto: Johan Wingborg

Flyttade högtider

Professorer. Rektor har beslutat att flytta fram professorinstallationerna för 2020 och 2021 till maj 2022. Då planeras en större högtid där tre årskullar av nya professorer installeras på Svenska Mässan. Hur höstens doktorspromotion kommer att hanteras är ännu inte klart, berättar Marie Lowrie, ceremonimästare på Akademiska högtider.

– Planen är att smälta samman promotionerna för 2020 och 2021 till en enda högtid på Svenska Mässan, som kommer att pågå den 15–16 oktober. Jag håller just nu på med att ta fram två scenarion och diskuterar underhållning med Högskolan för scen och musik. Vi hoppas förstås alla att höstens promotion verkligen blir av.

– För alla universitetets högtider gäller att beslut tas efterhand, inget är säkert.

MÅNADENS LÄTTRIMMADE AFORISM

Skruvat

Senil pubertet gör att gubbskrällen kuttrar och strävar att gångas med rostfria muttrar.

Miljönytt

I "Fädrens spår" nu rådes alla att med fluor blott tänder valla.

Guido Satir

Alias Guy Heyden, professor emeritus.
Foto: privat

GU KLÄTTRAR I VÄRLDEN

Rankning. Trots hårdnad internationell konkurrens har Göteborgs universitet lyckats klättra på de tunga rankingslistorna. Det är en slutsats av rapporten *Göteborgs universitet och rankingarna. Hur går det egentligen?*, som utredare Magnus MacHale-Gunnarsson har tagit fram.

Rapporten visar hur det har gått för Göteborgs universitet de senaste 10 åren jämfört med både svenska och internationella universitet i de tre rankingslistorna Academic Ranking of World Universities, THE World Universities Rankings samt QS World Universities Rankings.

– Vi behöver inte alls skämmas. Det har gått bättre för GU än för motsvarande lärosäten i det intervall vi ligger i (100–300), trots ökad konkurrens från andra universitet, troligen mest från Asien, konstaterar Magnus MacHale-Gunnarsson.

Förändringen syns mest på den så kallade Shanghailistan och THE World Universities Rankings.

– GU:s styrka i dessa rankingar ligger i huvudsak på de bibliometriska indikatorerna. I den senaste Shanghai-rakningen gick Göteborgs universitet till och med om Lunds universitet, vilket aldrig har hänt tidigare.

Däremot har det gått något sämre för GU i QS-rankningen. Enligt utredaren beror det på rankingens metod och att de i hög grad förlitar sig på anseendeundersökningar, som generellt har mycket låg svarsfrekvens.

Sammantaget är det ändå ganska små förändringar över tid. En liten metodförändring kan få stort lyft ett år för att året efteråt vända neråt. Fördelen med Shanghailistan är att den är stabil, påpekar Magnus MacHale-Gunnarsson.

– Att GU enligt denna lista ligger på 155:e plats i världen är väldigt bra, särskilt när man betänker att det i hela världen finns uppemot 20 000 utbildningsinstitutioner.

Trenden de senaste tio åren är klar. Konkurrensen har blivit tuffare, vilket har gjort det svårare att behålla sin position på listorna. Totalt sett har det gått sämre för de västeuropeiska universiteten, i synnerhet de i Norden, som ligger i samma intervall som GU. Under samma period fördubblades antalet ostasiatiska lärosäten, från 26 till 52.

CITATET

”Det går kvickare att producera storslagna visioner om man blundar för att flosklerna i visionen är just floskler. Då ter sig till och med ett styrdokument för styrdokument som den naturligaste saken i världen att lägga arbetstimmar på. Baksidan är att det ger dålig återväxt för ett universitet vars vetenskapsproduktion är beroende av ständig kritisk reflektion, mod

och självständighet i tanke, tal och skrift”

skriver **Anna-Karin Wyndhamn**, doktor i pedagogiskt arbete, på GP Debatt den 1 februari 2021.

6540

Sparkrav. Var antalet anställda under 2020, enligt universitetets årsredovisning. Det har aldrig tidigare varit så många.

WEBBFRÅGAN: IDENTIFIKATION MED ARBETSPLATSEN

Ju starkare identifikation man har med sitt jobb, desto mer trivs man på arbetet, visar forskningen. Är du stolt över att vara anställd på Göteborgs universitet?

JA 76 % NEJ 6 % VET EJ 18 %

Antal svarande: 62. Urvalet består av 100 anställda utifrån ett delvis slumpmässigt urval på 500 medarbetare.

A close-up portrait of Victor Lapuente, a man with dark curly hair and a beard, wearing a dark suit, white shirt, and dark tie. He is looking slightly to the right of the camera with a subtle smile. The background is a warm, reddish-brown color.

Så blir du en bättre människa!

Högern har dödat Gud, vänstern har dödat nationen. Det menar Victor Lapuente i sin senaste bok som också innehåller tio budord.

– Tänk på livet som om Gud skrivit en film om dig, det hjälper dig att välkomna livets osäkerhet.

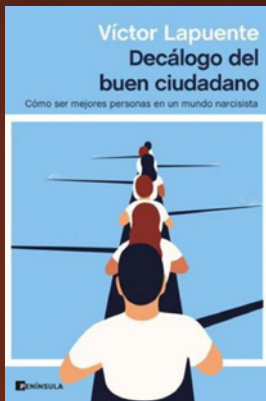
Jag kände att något saknades, förklarar Victor Lapuente, professor i statsvetenskap och verksam vid QoG, The Quality of Government Institute, om orsaken till att han skrivit en bok om människans behov att hitta mening i livet.

– QoG är bäst i världen på att undersöka det goda statsskicket, alltså vad som gör att somliga länder, som de nordiska, har så lite korruption jämfört med de flesta andra länder. Förklaringen är bland annat starka,

opartiska institutioner, där alla medborgare behandlas lika. Jag har emellertid länge känt att den förklaringen inte räcker. Inte minst viktigt är ju att medborgarna har värderingar som får dem att bidra till det goda samhället. I takt med att individualism och narcissism sprider sig verkar dessa värderingar dock vara på väg bort.

Unikt för människan är hennes transcendentala behov. Vi är inte bara Homo economicus utan även Homo religiosus, det enda djur som hungrar efter en högre mening, påpekar Victor Lapuente.

– **Inom högern har** det transcendentala behovet traditionellt fyllts av den kristna tron. Gud står över människan och även om det finns många orättvisor på jorden är vi alla lika inför honom. Vänstern har istället lyft fram fäderneslandet och det gemensammias bästa, det som John F. Kennedy formulerade som: ”Fråga inte vad ditt land kan göra för dig, utan vad du kan göra

■ Fakta

Boken *Decálogo del buen ciudadano: Cómo ser mejores personas en un mundo narcisista* (Dekalog för en god medborgare: Hur man blir en bättre människa i en narcissistisk värld) är skriven av Víctor Lapuente, professor i statsvetenskap, och innehåller bland annat 10 levnadsregler:

1. Inse att gott och ont finns inom varje människa
2. Undvik narcissism
3. Var tacksam
4. Älska en enda gud
5. Akta dig för falska gudar, som individualism, överdriven nationalism och religiös fundamentalism
6. Din gud hör till den privata sfären, inom politik gäller pragmatism
7. Lev enligt de sju dygderna: visdom, rättrådighet, måttfullhet, tapperhet, tro, hopp och kärlek
8. Försök sätta dig själv i din motståndares ställe
9. Se dig inte som ett offer
10. Omfamna livets osäkerhet

för ditt land.” Men det vi ser idag är att båda politiska lägren övergett de transcendentala värdena och ersatt dem med individuella.

För högern är det marknaden som ersatt Gud medan vänsterns solidaritet börjat handla om varje individs rätt att få så mycket som möjligt av den gemensamma kakan.

- Ett exempel är nationalekonomen Thomas Piketty som menar att varje 25-åring inom EU borde få 125 000 euro utan krav på motprestation. Samtidigt som vi blir alltmer krävande får vi också veta hur bra vi är genom ständiga gillanden på olika sociala medier.

Trots alla individuella rättigheter och ett aldrig tidigare skådat överflödssamhälle, mår många människor idag väldigt dåligt, påpekar Víctor Lapuente.

- Populism och fundamentalism ökar i stora delar av världen och den förklaring som ofta ges är ökad fattig-

Det handlar inte längre om att finna gemensamma lösningar utan om att avgöra vilken sida som är god och vilken som är ond.

VÍCTOR LAPUENTE

dom. Men jag tror att det snarare handlar om att individualismen gjort människor ensamma. Många söker sig därför till extrema grupper som får dem att känna sig överlägsna. Samtidigt som de transcendentala värdena förlorats har den politiska diskussionen övergått från att vara pragmatisk till att bli religiös: det handlar inte längre om att finna gemensamma lösningar utan om att avgöra vilken sida som är god och vilken som är ond.

För att hitta tillbaka till ett mer ansvarsfullt medborgarskap har Víctor Lapuente inspirerats av ett antal filosofer och författare, från antiken till våra dagar, och ställt samman tio levnadsregler.

- Enligt **Alexandr Solsjenitsyn** har det som skiljer gott från ont ingenting med stater, klasser eller ideologier att göra utan handlar om vad som finns i våra egna hjärtan. Att välja det goda är därför den första regeln. Andra regler handlar om att sluta vara självupptagen, att vara tacksam för allt det vi faktiskt får från samhället samt om vikten av att tro på något som är större än oss själva, vare sig det är gud, nationen, social rättvisa eller något annat.

Den viktigaste regeln handlar om att omfamna livets osäkerhet.

- Insikten att vi saknar kontroll och inte själva kan bestämma över hälsa, kärlek och framgång, ger oss en oväntad frihet att utforma våra liv på bästa sätt. Det är en tung insikt som får oss att lyfta.

Victor Lapuentes bok finns än så länge bara på spanska. Men tanken är att den ska översättas både till svenska och engelska.

Text: **Eva Lundgren** Foto: **Johan Wingborg**

Bakom varje konstverk finns en historia

Det är utgångspunkten för *Konsthistoriepodden* som Alexandra Herlitz och Alexandra Fried startade i somras och som i höstas fått stöd till en fortsättning. Podden ska dessutom vara tillgänglig och underhållande för alla, vare sig man har förkunskaper och ett brinnande konstintresse eller inte.

– **Vi är inte bara** disputerade konstvetare utan har båda tidigare erfarenheter som museipedagoger. När vi förmedlat konst för alla grupper, från förskolebarn till pensionärer, har vi lärt oss hur man kan lägga upp den konstvetenskapliga kunskapen för en allmän publik, berättar de.

Många människor är mycket entusiastiska och kunskapsörstande, så det gäller att inte lägga ribban för lågt, menar Alexandra Herlitz.

– Därför behandlar vi i varje avsnitt ett konstverk på djupet och ger våra lyssnare både bildanalys och konsthistoriska fakta, som dock blandas upp med spännande anekdoter och mer lättsam kuriositet. Det ska i första hand vara kul att lyssna, samtidigt som man lär sig massor.

Podden började som en reaktion på den distansundervisning som alla lärare i våras plötsligt måste ställa om till, berättar Alexandra Fried.

– Det var inte så lätt att i all hast anpassa undervisningen i konst- och bildvetenskap, som ju

är ett visuellt ämne och beroende av bildrättigheter, till en mera auditiv form. Men vi kom snabbt på idén att spela in kortare poddar om enskilda ämnen eller enskilda konstverk till våra studenter, som de kunde lyssna på medan de tittade på ett bildmaterial. Detta ledde till många uppskattande tillrop från studenterna.

Idén att göra en podd hade de haft tidigare, men utan att den blev av. När de nu, på kort tid, var tvungna att lära sig tekniken för sin undervisning, kände de att steget till en podcast för allmänheten inte längre var så stort.

– När så landets kulturinstitutioner stängdes och man också började förstå att även semesterresor skulle bli en omöjlighet, beslöt vi att förvandla den trista situationen till något roligt. Därför gjorde vi en serie avsnitt som gick hela sommaren, berättar Alexandra Herlitz.

Poddavsnitten skiljer sig ganska

mycket åt innehållsmässigt, berättar Alexandra Fried.

– Ibland är det verkets tillkomstprocess som är oerhört spännande, ibland de avbildade personernas historia. Somliga verk har blivit så ikoniska att det är intressant att fokusera på hur de kunde bli så välkända. Allt baseras på befintlig forskning eller våra egna bildanalyser, däremot inte på personliga åsikter. Men eftersom flera lyssnare hört av sig och velat veta mer om vad vi själva tycker, har vi sedan andra säsongen börjat med korta avsnitt som vi kallar *Samtal pågår*, där vi pratar lite mer ledigt om det senaste verket i podden.

Överhuvudtaget har kontakten med lyssnarna varit bland det roligaste med att starta en podd, berättar Alexandra Herlitz.

– Vi har cirka 1 300 följare på Instagram och av dessa får vi inte bara uppskattande kommentarer utan även små historier skickade till oss. Ett exempel är en lyssnare som berättade att han hade träffat och tillbringat en oförglömlig dag med Jean-Michel Basquiat i New York på 1980-talet, en konstnär vi berättar om i det sjunde avsnittet. Också de stora konstmuseerna följer oss i sociala medier och delar vår podd när vi behandlar något av verken i deras samlingar. Det är all positiv respons som ger oss energi att lägga stora delar av vår fritid på podden.

En annan tanke med podden är att göra ämnet konst- och bildvetenskap mer synligt, berättar Alexandra Fried.

– **Vi upplever att** allmänheten kan ha en ganska diffus uppfattning av vad en konstvetare gör. Podden ska därför också ge en tydligare bild av vilka typer av kunskaper en konstvetare använder sig av för att tolka konstverk.

Troligtvis har podden också lett till ökad lust att studera konst- och bildvetenskap på GU, berättar Alexandra Herlitz.

– Antalet studenter i konst- och bildvetenskap har i år gått upp med hela 300 procent. Det finns det förstås flera förklaringar till,

Vi har fått mejl av en del studenter som berättat att de valt att läsa våra kurser för att de lyssnat på podden.

ALEXANDRA HERLITZ

– Intresset för konst är väldigt stort bland allmänheten och många besitter också stora kunskaper, berättar Alexandra Herlitz och Alexandra Fried som startat Konsthistoriepodden.

men vi har fått mejl av en del studenter som berättat att de valt att läsa våra kurser för att de lyssnat på podden.

Så vad kan man få veta genom att lyssna på *Konsthistoriepodden*? Bland annat att Richard Berghs välkända nationalromantiska målning *Nordisk sommarkväll* inte påbörjades i Sverige, utan i Italien, att Jan Vermeers *Flicka med pärlörhänge*, som är daterad till cirka 1665, för första gången dök upp på en auktion 1881 och inte blev världskänd förrän 1995, och att Leonardo da Vincis *Nattvarden* bara med nöd och näppe har kunnat bevaras till våra dagar. Historien bakom Gerhard Richters målning *Tante Marianne* - målningen av en kvinna som på grund av psykisk sjukdom tvångsteriliserades, drogades och svältes ihjäl av nazisterna - är dock närmast ousägligt hemsk.

Varje avsnitt innebär mycket arbete. Bland annat handlar det om att leta rätt på och strukturera intressant bakgrundsmaterial, läsa den nyaste forskningen, skriva ma-

nus, spela in och klippa ljudfilen, samt marknadsföra podden i sociala medier. Det är många timmars jobb per poddavsnitt som vi två gör helt själva, berättar Alexandra Fried.

– Under den första säsongen gjorde vi ett avsnitt i veckan men det tempot orkar vi helt enkelt inte hålla. I stället blir det nu ett program i månaden, samt ett avsnitt av extramaterialet *Samtal pågår*. Att vi nu fått medel från Stiftelsen Gustaf Bratts föreläsningsfond gör att vi kunnat frigöra mer tid till podden, vilket vi förstås är väldigt glada över.

– **Vi vill gärna utveckla** podden, när pandemin tillåter det, kanske till en live-podd på ett konstmuseum eller något liknande. För trots allt jobb är det väldigt roligt och berikande även för oss. Det känns som julafton varje gång ett nytt avsnitt publiceras och all positiv respons börjar trilla ner i vår inkorg, menar Alexandra Herlitz.

Text: **Eva Lundgren**
Foto: **Johan Wingborg**

– Vi vill gärna utveckla podden ytterligare, förklarar Alexandra Fried.

Fakta

Konsthistoriepodden är skapad av Alexandra Fried och Alexandra Herlitz, universitetslektorer i konst- och bildvetenskap. Bildmaterialet publiceras på Instagram och på Facebook och podden är tillgänglig via alla gängse plattformar.

Spotify: <https://open.spotify.com/show/3usd1VoUDptgSi8CnE17IS>

Acast: <https://shows.acast.com/konsthistoriepodden/>

Instagram: <https://www.instagram.com/konsthistoriepodden/>

Facebook: <https://www.facebook.com/Konsthistoriepodden>

Sveriges enda utbildning till teaterlärare

Patrik Westerbring, Amanda Gustafsson och Edvin Löfgren diskuterar en barnteaterföreställning. Simon Klasson är med via Zoon.

Fyra trashankar har samlats kring lägerelden. Är de fattiga luffare, farliga pirater eller kanske magiska vättar? Det återstår att se. Oavsett vilket, är de i akut behov av hjälp från ett antal skolbarn.

De fyra personerna är studenter vid Sveriges enda ämneslärarutbildning i teater.

Teater har funnits som ämne i gymnasieskolan i över 20 år. Men teaterlärarutbildningen startade först 2011, berättar universitetslektor Pernilla Ahlstrand, som är programansvarig.

- Teaterlärarutbildningen är en del av ämneslärarutbildningen där studenten kan välja att antingen enbart läsa ämnet teater eller att kombinera med ett annat ämne. Eftersom GU har den enda ämneslärarutbildningen med inriktning teater mot gymnasieskolan i landet är arbetsfältet hela Sverige. Studenterna lär sig jobba i projekt och med olika teaterformer, både text- och rörelsebaserade samt med improvisation. Mycket fokus ligger på det egna uttrycket. De får också samverka med studenter i andra årskurser samt med studenter inom andra konstformer.

Utbildningen är ett samarbete mellan Konstnärliga och Utbildningsvetenskapliga fakulteterna. Förutom kurser i utbildningsvetenskapliga kärnkurser, som är gemensamma för alla ämneslärarstudenter, läser teaterlärarstudenterna också scenframställning, kostym, smink och mask, ljud- och ljusdesign samt teaterhistoria. Studenterna skriver även egen dramatik

och regisserar föreställningar. Kurserna genomsyras av ett teaterdidaktiskt och vetenskapligt förhållningssätt, förklarar **Pernilla Ahlstrand**.

- Man kommer in på antagningsprov där vi bedömer både gestaltande och analytisk förmåga. Vi brukar också titta på ledar- och samarbetsförmåga men det har vi fått släppa det senaste året, eftersom vi har varit tvungna att göra antagningsproven via Zoom.

Maria Björling är universitetsadjunkt i teaterdidaktik. Hon har själv gått teaterlärarprogrammet och menar att det är en utbildning i ständig utveckling.

- Vi har precis haft en delkurs på Zoom där studenterna fått diskutera ämnet, lära sig mer om bedömning, kursupplägg och styrdokument. Även om detta är en teoretisk kurs är praktiska färdigheter viktiga. Att göra skillnad på teori och praktik är överhuvudtaget svårt inom teaterutbildning.

Teater är en kroppslig kunskapsform där ord bokstavligt talat blir kött, påpekar universitetslektor Martin Göthberg.

- Vi tar ofta för givet att reflektion måste vara verbal men också den sinnliga kunskapen kan rymma eftertänksamhet; en impuls kan gå från en student till en annan utan förklarande ord. Hur denna kunskapsförmedling går till studeras bland annat i en kurs i observationsteknik, som jag ansvarar för, där studenterna, utifrån olika frågeställningar, får observera vad som sker i ett klassrum. Sedan sammanställer de resultatet,

presenterar det och diskuterar.

Än så länge är det dock ont om forskning inom området teaterdidaktik. Det finns endast två svenska avhandlingar om teater som didaktiskt ämne; den ena är skriven av Pernilla Ahlstrand och den andra av Martin Göthberg.

- Självklart hoppas vi att mer forskning görs i framtiden eftersom vår utbildning, precis som alla andra, ska vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet, betonar Pernilla Ahlstrand.

Amanda Gustafsson, Edvin Löfgren, Patrik Westerbring och Simon Klasson går fjärde året på programmet och har teater som enda ämne. Just nu arbetar de med en barnpjäs för 7-9-åringar. De har släpat fram enorma koffertar, som har plats för all rekvisita, men som också fungerar som inramning för scenen. Bland annat diskuterar de om de kan vara farliga och slåss med svärd eller om de kanske bör leta efter en skatt? Hur som helst måste barnen på något sätt hjälpa till för att allt ska gå väl.

- Vi alla fyra har varsin grundidé som vi nu diskuterar och funderar över, säger Edvin Löfgren. Det handlar om att skapa en stämning och ge barnen en minnesvärd upplevelse. Även om det är lite läskigt ska de känna sig upplyfta när de lämnar oss.

- Vi kommer att spela föreställningen i mars, berättar Patrik Westerbring. På grund av pandemin har vi beslutat att vara utomhus, vilket förstås bli lite kallt, men det ordnar sig nog.

Att de valde teater som enda ämne beror på att de ville grotta ner sig ordentligt.

- Men på de ämnesläroverpedagogiska kurserna får jag träffa studenter som läser helt andra saker, förklarar Amanda Gustafsson. Då blir jag jätteentusiastisk, jag skulle vilja lära mig allt! Men just nu är det teater som gäller, andra ämnen kan jag komplettera med så småningom.

Text: **Eva Lundgren** Foto: **Johan Wingborg**

Fakta

Sveriges enda ämnesläroverprogram i teater finns vid GU och har inriktning mot gymnasieskolan. Det femåriga programmet innebär undervisning inom skådespeleri, regi, dramaskrivande, teaterhistoria, scenografi, kostym, smink, ljus- och ljuddesign, teaterdidaktik samt ett vetenskapligt förhållningssätt. Dessutom ingår utbildningsvetenskapliga kärnkurser som är gemensamma för alla ämnesläroverstudenter. Också praktik, motsvarande en termin, ingår. De studenter som har teater som enda eller första ämne skriver dessutom sina två självständiga arbeten inom teaterpedagogik.

Vinn biobiljetter!

Läs tidningen och var med och tävla. Bland alla som svarar rätt drar vi vinnare som får ett presentkort på två biobiljetter vardera. Lycka till!

1. Hur stor koldioxidavgift bör läggas på inrikes flygresor, enligt förslag från arbetsgruppen inom Klimatramverket?
2. Hur många anställda hade GU under 2020?
3. Vad menas med "hindsight bias"?
4. Var någonstans påbörjade Richard Bergh sin målning *Nordisk sommarkväll*?
5. Vilka var de två främsta orsakerna till e-postkraschen?

Mejla ditt svar till gu-journalen@gu.se. Ange var du arbetar och din postadress så att vi kan skicka biobiljetterna om du vinner. Vi publicerar vinnarna i nästa nummer.

Förra numrets vinnare av biobiljetter är:
Martin Edwardsson, ekonomiadministratör, institutionen för biomedicin
Madeleine Modig, utbildningsadministratör, institutionen för medicin
Monica Reichenberg, seniorforskare, institutionen för pedagogik och specialpedagogik

GU Journalen gratulerar vinnarna!

Förra numrets rätta svar:

1. GU:s mest citerade forskare är Kaj Blennow och Henrik Zetterberg.
2. Den nya årshyran för Annedalsseminariet är 5,4 miljoner kronor per år.
3. Zooniverse är världens största plattform för medborgarprojekt.
4. Drygt 50 000 universitetsanställda sades upp efter kuppförsöket i Turkiet.
5. Konstverket vid Näckrosdammen kallas *När vänskapsbanden knytes*.

NY PÅ JOBBET

Sofia Andersson är ny ljudtekniker på Högskolan för scen och musik (HSM).

Ulrika Ernström är ny kommunikativ på fakultetskansliet för naturvetenskap.

Benedikt Esperio är ny universitetsadjunkt i estetiska uttrycksformer med inriktning mot dansdidaktik.

Palle Dahlstedt är ny professor i interaktionsdesign.

Monica Frick är ny universitetsadjunkt i musikpedagogik på HSM.

Daive Girardelli är ny universitetslektor i kommunikation vid institutionen för tillämpad IT.

Eleni

Gregoromichelaki är ny professor i lingvistik.

Mattias Hagberg, ny universitetsadjunkt i litterär gestaltning på enheten för film, fotografi och litterär gestaltning.

Ester Herlin-Karnell är ny professor i EU-rätt, särskilt EU-straffrätt.

Elisabet Jerlhag Holm är ny professor i farmakologi.

Evelyn Jons är ny universitetsadjunkt i scenisk gestaltning på HSM.

Patrik Jonsson är ny universitetsadjunkt i design, möbeldesign med inriktning trä, vid enheten Steneby.

Dick Kasperowski är ny professor i vetenskapsteori.

Per Löfdahl är ny adjungerad universitetsadjunkt i musikpedagogik, ensemble och ensembleundervisning.

Lena Pareto är ny professor i pedagogik. Hon ska bland annat arbeta med ett nytt visualiseringslabb och en ny visualiseringsdom för forskning på Universeum. Genom avancerad teknik kommer besökarna att kunna uppleva avlägsna platser och få förståelse för skeenden som är för små, stora, snabba eller

långsamma för människan att överblicka.

Emma Sköldb är ny professor i svenska språket med inriktning mot lexicografi/lexikologi.

Mia Stenborg är ny ekonom på institutionen för tillämpad IT.

Sara Szyber är ny universitetsadjunkt i design, möbeldesign med inriktning trä på enheten för design och konsthantverk i Steneby.

Stefan Åkesson är ny programansvarig för masterprogrammet i *Contemporary Performative Arts* på HSM.

Anna Mo Welin är ny utbildningshandläggare på institutionen för tillämpad IT.

Olle Widhe är ny professor i litteraturvetenskap med didaktik.

UTMÄRKELSER

Deliang Chen och **Gunnar C Hansson** får H.M. Konungens medalj av 8:e storleken i Serafimerordens band för förtjänstfulla insatser inom klimatforskning respektive medicinsk forskning. Deliang Chen är professor i fysikalisk meteorologi och innehar August Röhss professur i naturgeografi.

Gunnar C Hansson får medaljen för sin forskning om cystisk fibros. Sjukdomen innebär att det slem som finns på kroppens slemhinnor är tjockare och mer fastsittande än det ska vara, vilket bland annat påverkar lungorna och mag-tarmkanalen.

Följande GU-medarbetare är nyvalda ledamöter av Kungl. Vetenskaps- och Vitterhets-Samhället i Göteborg: **Malin Celander**, professor i zoofysiologi; **Mikael Landén**, professor i psykiatri; **Johan Ling**, professor i arkeologi; **Alexander Styhre**, professor i organisations-teori och management samt **Ann Towns**, professor i statsvetenskap.

KVVS har också delat ut följande priser: Birger Karlssons vetenskapspris

2020 tilldelades **Michael Schöll**, docent i molekylär medicin, Albert Wallins vetenskapspris 2020 tilldelades **Dimitrios Kokkinakis**, docent i språkteknologi, och Per Nyströms vetenskapspris tilldelades **Irene Selsvold**, forskare i antikens kultur och samhällsliv.

Mona Ringdal och **Angela Bång**, institutionen för vårdvetenskap och hälsa, är nya excellenta lärare vid Sahlgrenska akademien. **Anne Algers**, docent i pedagogik, är ny excellent lärare vid Utbildningsvetenskapliga fakulteten och **Tarja Karlsson Häikiö**, vicedekan för utbildning vid Konstnärliga fakulteten, är utsedd till fakultetens första excellenta lärare.

ANSLAG

Claes Ohlsson, professor och överläkare vid institutionen för medicin, har fått 2,5 miljoner kronor från Thorsten Söderbergs Stiftelse till projektet: *En ny mekanism för reglering av kroppsvikt*.

Pernilla Rendahl, professor vid juridiska institutionen, har fått 1 miljon kronor från Thorsten Söderbergs Stiftelse till projektet: *Ökad skatterättvisa genom kontextualisering*.

Sebastiaan Swart, docent i oceanografi, har tilldelats Wallenberg Academy Fellows förlängningsanslag 2020 i fem år för att fördjupa sin forskning om kol- och värmeutbytet i Södra ishavet.

Frans Svensson, forskare i praktisk filosofi, får en RJ Sabbatical från Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond, för att skriva en bok om René Descartes moralfilosofi.

Johan Söderberg, forskare i vetenskapsteori, får 4,2 miljoner kronor från Vetenskapsrådet för projektet *Köns- och genusperspektiv som indikatorer på kvalitet inom humaniora, samhälls- och utbildningsvetenskap*.

Sjöbergsstiftelsen har delat ut följande anslag till forskare vid Sahlgrenska akademien: **Jonas Nilsson**, professor i experimentell cancerkirurgi, får 5 miljoner kronor för ett projekt om CAR-T-cellsbehandling för behandlingsresistent hud- och uvealt melanom. **Göran Stenman**, professor i patologi, får 3 miljoner kronor för utveckling av en ny målriktad behandling för patienter med den terapieresistenta och dödliga cancerformen adenoidcystisk cancer. **Karin Sundfeldt**, professor i obstetrik och gynekologi, får 4 miljoner kronor för utveckling av ett screeningverktyg för ovarialcancer.

Urban Strandberg

International Youth Think

Tank-projektet (IYTT) får 4,5 miljoner kronor av stiftelsen Markus och Amalia Wallenbergs Minnesfond. IYTT grundades 2018 av tidigare EU-kommissionären Cecilia Malmström och statsvetaren Urban Strandberg med målet att främja demokratirörelsen bland 18–24-åringar i Europa. Projektet flyttar nu till Lindholmen Science Park och blir en del av det växande programmet Medier & demokrati. De senaste två åren har ungdomar, via öppna utlysningar, bjudits in att söka till veckolånga International Youth Conferences (IYC), som modereras för att åstadkomma ett informerat, jämlikt och målinriktat arbete. Beslutsfattare och akademiker deltar som inspirationsföreläsare och kommentatorer. Nästa konferens planeras genomföras den 13–16 september 2021 på Lindholmen Science Park.

BÖCKER

Hur lyssnar du på musik?

Det vet Lars Lilliestam, professor i musikvetenskap. Genom tio djupintervjuer med musikintres-

serade men musikaliskt oskolade människor i olika åldrar har han undersökt hur människor talar om och beskriver det de hör, samt hur de använder och reagerar på musiken. Också musikens betydelse för människans välbefinnande tas upp i boken *Lyssna på musik: Upplevelser, mening och hälsa*.

Foto och litteratur

Att skriva med ljus innehåller texter av tretton forskare och författare, som var och en ger olika inblickar i det estetiska förhållandet mellan fotografi och litteratur.

– Boken är framför allt koncentrerad på modernismen men den innehåller också tillbakablickar till 1800-talet och inblickar på 2000-talet, säger Mats Jansson, professor i litteratur och en av bokens tre redaktörer.

Digitalisering på gång

– Hösten 2019 var den typiske användaren av digital vård i Västsverige en yngre kvinna med hög inkomst. Frågan är om coronapandemin kommer att leda till att digital vård blir mer allmän framöver, säger Anders Carlander, forskare vid SOM-institutet och redaktör för *Digitala är vi allihopa?* Antologin visar bland annat att motståndet mot privat sjukvård ökat.

Debatt

Höjningarna måste ses i rätt sammanhang

Som styrelseledamot i Higab, tillika doktorand på Sahlgrenska akademien, tycker jag det är glädjande att båda parter nu är överens om kommande hyreshöjningar. Den övergång som sker till marknadsmissiga hyror är nödvändig, efter nya lagkrav och nya ägardirektiv till de kommunala bolagen. Exakt hur stora höjningar detta medför är inte klart, då förhandlingar för Pedagoger och Hälsovetarbacken fortfarande pågår, och Odontologen hyrs i andra hand, men som beskrivet i GU Journalen 5/2020 rör det sig hittills om 6,6 miljoner/år, höjningar som beskrivs som "rejäl".

Detta måste ses i rätt sammanhang. De så kallade strategiska lokalprojekten som pla-

neras inom Göteborgs universitet kommer nämligen att leda till ökade lokalkostnader på 246 miljoner kronor/år, eller en ökning på 35 procent utifrån nuvarande hyresnivåer, bara under de kommande fem åren. Hit räknas Nya Humanisten, Natrium, Handelskvarteret och Nya Konst. Till exempel får Naturvetenskapliga och Konstnärliga fakulteterna räkna med kostnadsökningar för lokaler på drygt 60 procent respektive 50 procent inom samma tidsperiod.

Därtill tillkommer Sahlgrenska Life, det nya universitetsbiblioteket samt ombyggnationen av huset för experimentell biomedicin, som inte är inräknade i ovanstående belopp, då projektering eller avtal

inte är klara. I rapporten *Prognoser för lokalkostnader* från Området för infrastrukturstöd, varifrån siffrorna är hämtade, skrivs att kostnaderna "måste hanteras genom olika åtgärder inom respektive fakultets/motsvarande verksamhetsutveckling". Jag vet inte vilka åtgärder detta kan vara, men det är nog dags att börja tänka på sådana nu.

Jävsdeklaration: Jag har angivit jäv i Higabs styrelse och deltar inte i beslut som rör Sahlgrenska akademien. Ingen styrelseledamot har aktivt deltagit i hyresförhandlingarna.

ALEXANDER LISINSKI
Doktorand vid sektionen för farmakologi, Sahlgrenska akademien

Egoisten e' en trist en

- **Verserna ska ha en** rytm som passar långsam recitation. Ibland kan de behöva läsas flera gånger för att locka fram de eftertänksamheter som kan ligga dolda i texten.

Det säger Guy Heyden, professor emeritus i oral patologi, som under pseudonymen Guido Satir sedan våren 2017 bidragit med aforismer i GU Journalen.

Det började med en morbror i barndomens Ystad på 1940-talet.

- Han hade en radioaffär inrymd i en busstation och berättade alltid vitsar för kunderna. Jag var där, lyssnade och började själv leka med ord. Men det dröjde ganska länge innan jag satte igång med mitt eget skrivande.

Mest känd är Guy Heyden för Unesco-projektet *Kosterhälsan* som han drev 1987-2004, en satsning som handlade om att se vilka medicinska, socialpsykologiska och kulturella problem som en människa kan drabbas av men ändå må bra.

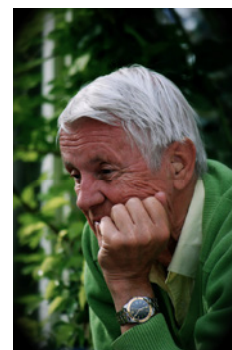
- Under den perioden lärde jag känna varenda människa på Koster. Samtidigt hade jag börjat intressera mig för fotografi. En sväger, som är naturfotograf, och jag började ett projekt tillsammans där han tog bilder från öarna och jag ordsatte. Bohusläns museum fick nys om vad vi höll på med och med deras stöd kunde vi sätta samman en större dagbok med bilder och skrönor från Koster. Den blev så populär att vi till slut gjorde boken *Bilder och blänk från en ljugarebänk* där jag kortat ner mina texter till enkla tvåradningar. Det var så mitt aforismskrivande satte igång.

Båda raderna i varje aforism börjar med samma versmått, berättar Guy Heyden.

- För att man ska känna den jämna rytmen bör de läsas högt, kanske nynnas fram. Många redaktörer ändrar på radbrytningen, men då är det bättre att inte publicera dem alls. I varje aforism försöker jag, på ett dubbelbottnat sätt, berätta om något oändligt stort; kanske något för politiker och vetenskapsmänniskor att lära sig av? Samtidigt är mina aforismer enbart dagsländor.

Att skriva aforismer är inget man kan lära sig med några enkla knep, menar Guy Heyden.

- Nej, man måste nog vara lite galen och det är det kanske bra att alla inte är.

Guy Heyden

Vill du nå makthavare med din forskning? Stärka centrumbildningens samverkan? Diskutera kriserna i pandemins fotspår?

Vi utvecklar tillsammans på jonseredsherrgard@gu.se

B Posttidning

AVSÄNDARE:
GU JOURNALEN
GÖTEBORGS UNIVERSITET
BOX 100
405 30 GÖTEBORG

Ögonblicket

Foto: JOHAN WINGBORG

Var? Vem? När?

- Universitetets aula, Vasaparken.
- Börje Almqvist tar emot diplommet för Nit och Redlighet och en herrklocka av Anna Sonberger från Akademiska högtider..
- 11 februari kl. 13.30.

Kort beskrivning

– Jag känner mig djupt hedrad, säger Börje Almqvist, som fram till i höstas var lektor i grafik på fri konst vid HDK-Valand i samband med att ämnet lades ner.
– Klockan kan ingen ta ifrån mig. Även om jag är besviken på Konst-

närliga fakulteten har jag alltid haft ett mycket gott förhållande till universitetets ledning. Under 30 år har ledningen köpt dryga 50 verk av mig, det senaste lämnades över vid Pam Fredmans avtackning. Det var verkligen roligt.